

VILNIUS UNIVERSITY
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

TOMA ZARANKAITĖ-MARGIENĖ

THE PHENOMENON OF HUNTING IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN
THE 15TH – 16TH C. (1572): SOCIOECONOMIC, SOCIOPOLITICAL, MENTAL
ASPECTS

Summary of Doctoral Dissertation

Humanities Sciences, History (05 H)

Vilnius, 2018

The dissertation was prepared at Vilnius University in 2013–2017.

Supervisor – Prof. dr. Irena Valikonytė (Vilnius University, Humanities,

History – 05 H)

The dissertation is being defended at Vilnius University at Faculty of History:

Chairman – prof. dr. Rimvydas Petrauskas (Vilnius University, Humanities,

History – 05 H)

Members:

dr. Artūras Dubonis (Lithuanian Institute of History, Humanities, History – 05H),

doc. dr. Jolanta Karpavičienė (Vilnius University, Humanities, History – 05 H),

doc. dr. Eugenijus Saviščevas (Vilnius University, Humanities, History – 05 H),

doc. dr. Vacys Vaivada (Klaipėda University, Humanities, History – 05 H).

The dissertation will be defended at an open meeting of the Academic Council at Vilnius University at the Faculty of History (room 211) at 3 p. m., on 21 September 2018.

Adress: Universiteto g. 7, LT-01122, Vilnius.

The summary of the dissertation has been distributed on 21 August 2018. It is available at the libraries of Vilnius University, the Lithuanian Institute of History and the Vilnius University website: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

TOMA ZARANKAITĖ-MARGIENĖ

MEDŽIOKLĖS FENOMENAS LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAIKŠTYSTĖJE
XV–XVI A. (1572 M.): SOCIOEKONOMINIS, SOCIOPOLITINIS, MENTALINIS
ASPEKTAI

Daktaro disertacijos santrauka

Humanitariniai mokslai, istorija (05 H)

Vilnius, 2018

Disertacija rengta 2013–2017 metais Vilniaus universitete.

Mokslinė vadovė: Prof. dr. Irena Valikonytė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje:

Pirmininkas – prof. dr. Rimvydas Petrauskas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05H)

Nariai:

dr. Artūras Dubonis (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija - 05H),

doc. dr. Jolanta Karpavičienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05H),

doc. dr. Eugenijus Saviščevas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05H),

doc. dr. Vacys Vaivada (Klaipėdos universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05H).

Disertacija bus ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2018 m. rugsėjo 21 d. 15 val. 211 auditorijoje Vilniaus universitete.

Adresas: Universiteto g. 7, LT-01122, Vilnius.

Daktaro disertacijos santrauka išsiuntinėta 2018 m. rugpjūčio 21 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto, Lietuvos istorijos instituto bibliotekose ir Vilniaus universiteto svetainėje adresu: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

The Research Problem and Relevance

The essence of hunting as a historical phenomenon cannot be defined only in the economic aspect. In the Middle Ages and in the Early Modern Period, it was a multi-faceted symbiotic relationship, combining both the daily life of the Grand Duke of Lithuania and the economic life of the state and even foreign policy, as well as partially shaping the image of a sovereign and legitimating his power. Meanwhile, till now, the socioeconomic, sociopolitical and mental aspects of the hunting economy (and of this entertainment) of the ruler of the Grand Duchy of Lithuania (hereinafter, GDL) are being investigated in a sporadic and heterogeneous manner, which raises many questions that require a thorough study of sources and historiography. Lithuanian historiography lacks a comprehensive approach to the ruler's hunting economy and the concept of hunting and to the place of this entertainment in the ruler's manor life in general.

The comprehensive study of hunting of the GDL's ruler supplements the context of the history of the whole economy of the Grand Duchy of Lithuania and the ruler's everyday life. The dissertation provides a deep study of the history of legitimating the administration of hunting economy, comparing it with similar processes that took place in Western European countries. For this reason, this research fills in a historiographical gap on the plane of comparative studies, since the applied comparative analysis enables to look beyond the boundaries of the GDL and this way purify the specificity of the protection of the ruler's hunting economy in the GDL and, at the same time, of its concept. Namely for this reason, the analysis of the hunting law in the said aspect of two states that were close to the GDL – the Kingdom of Poland and the Holy Roman Empire – becomes particularly relevant. The selection of the states for the research is not accidental. Their importance is based on close political and cultural ties¹, which lasted for long centuries. It is also important to point out that in the historiography of Western Europe, it is maintained that the German hunting law in the Early Modern Period was the most refined and sophisticated. The latter is to be treated as the one that made the greatest influence on the hunting law of other Western European states².

¹ Kiaupienė J., Lukšaitė I. Lietuvos istorija. Veržli naujųjų laikų pradžia. T. V. Vilnius. Baltos lankos. 2013. P. 54 – 66, 106 – 117 etc.

² Michael L. W. The history of German Game Administration//Forest Conservation History. Vol. 14., No. 3 (Oct.), 1970. P. 7.

In this dissertation, probably for the first time in historiography, hunting economy of the ruler of the GDL is viewed as a separate, somewhat decentralized macro-world, which is separated from forestry and has a specific but flexible structure and its maintenance schemes, regulated by state laws. Another novelty is that in the dissertation the hunting macro-world (hunting economy of the ruler of the GDL in the general sense) is separated from the micro-world of the GDL's ruler; i.e., from the officers of the ruler's hunting economy, who formed a separate sociopolitical contingent of the ruler's manor, united by recreational hunting of the ruler of the GDL. Other problem sections disclosed in the dissertation also give relevance to the research. These are: material provision for hunting of the ruler of the GDL, hunting and diplomacy in the environment of the ruler of the GDL, the significance of hunting in the context of preparation for military campaigns. The reconstruction of the ruler's hunting ceremonial and mental perception of the hunting phenomenon are a particularly popular research trend in Western historiography, especially in the United States, but there is no comprehensive approach to the above-mentioned research aspects in Lithuania so far; therefore, the problems analyzed in the dissertation are one of the first attempts to comprehensively look at hunting of the ruler of the GDL not only through the socioeconomic but also through sociopolitical and mental prisms.

The disclosure of the phenomenon of hunting requires interdisciplinary research, since in many cases the information found in historical sources is insufficient for disclosing the problems of the topic. The research on the hunting history requires from a researcher at least minimal knowledge of archaeology, art history, zoology, ornithology and arboristics. For this reason, the issues of forest and hunting history are mostly explored by representatives of natural sciences. Although cultural ecology is a popular research trend in Western historiography, it does not gain popularity in Lithuania and interest is taken in the possibilities of such research only in recent years. In Poland, Eva Domanska³ made a major contribution to the dissemination of non-anthropocentric paradigm in the history science. This "post-humanistic" research approach allows us to look at nature, flora and fauna as independent research objects, often choosing human-nature interaction as a research field. E. Domanska states that there are no strict clichés of thinking in this field

³ Domanska E. Beyond Anthropocentrism in Historical Studies//*Historiein*. T. 10(2010). S. 118–130.

of research, but research on cultural ecology analyzes human relation with living nature, and the choice of this approach is not just a wish to follow the latest historiographical fashions⁴. According to the author, this is a forward-looking ethical choice. The only synthesis in Lithuanian historiography investigating the history of the hunting of the Grand Duchy of Lithuania is G. Isokas' book "Lietuvos girių ir medžioklės istorija"⁵ (*"The History of Lithuanian Forests and Hunting"*), but this is far from a scientific work. Probably one of the first scientific publications dedicated to the disclosure of various aspects of society-nature interaction is the text written in the 3rd volume of "Lietuvos istorija" (*"The History of Lithuania"*) by Artūras Dubonis⁶. The problems of the interaction between the society and nature (but in the later period) were also analyzed by G. Sliesoriūnas⁷.

Research Object

The object of the dissertation is the phenomenon of hunting of the GDL's ruler: one of its most important components being the formation and development of hunting economy of the GDL's ruler, more precisely, its organization and expansion, material provision, hunting forms and ceremonial, and the dissemination of the phenomenon of hunting in the environment of the ruler of the GDL. Another notional component of the object of the dissertation is the officers and support staff of hunting economy of the Grand Duke of Lithuania and their functions.

Chronological Limits

The period from the beginning of the 15th century till the second half of the 16th century (1572) was chosen not accidentally. Alongside with activation of state-building processes and formation of hunting economy, the ruler of the GDL began to take care of administration and maintenance of the latter. Thus, despite the fact that the chronology of

⁴ Ibidem. P. 120.

⁵ Isokas G. Lietuvos girių ir medžioklės istorija. Vilnius. 2006.

⁶ Dubonis A. Pirmieji du Lietuvos šimtmečiai. Geografinė, geopolitinė, geokultūrinė aplinka. Gyventojai// Lietuvos istorija. XIII a. – 1585 m. Baronas D., Dubonis A., Petrauskas R. T. 3. Vilnius. Baltos lankos. 2011. P. 19–240.

⁷ Sliesoriūnas G. Lietuvos istorija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija XVI a. pab. – XVIII a. pradžioje (1588–1733). Vilnius. Lietuvos istorijos instituto leidykla. 2015. P. 111–118.

the genesis of hunting economy of the Grand Duke of Lithuania is earlier, the lack of sources determined to relate the beginning of the research to the 15th century.

We will maintain that the final limit of the research is the second half of the 16th century, more precisely, year 1572, since the death of the last representative of the Jagiellonian Dynasty, Sigismund Augustus, directly affected all aforementioned aspects of hunting economy of the ruler of the GDL. Namely under the rule of the Jagiellonians, the hunting grounds stretching in the GDL were also their patrimonies, providing hunting pleasures and not only economic benefit; therefore, both the administration of these territories and their treatment on a mental plane after Sigismund Augustus' death was undoubtedly changing. In addition, consolidation of elective rulers, the country's complicated international situation in the 17th century greatly influenced the life of the whole state. Exhausting wars required a lot of resources, and forestry of the GDL's ruler became an important source of supplementing the Treasury⁸. It is evident that forestry economy was closely related to hunting economy; therefore, the latter also underwent significant changes. The changed approach of the Grand Duke of Lithuania towards forest administration was changing the organization of hunting economy of the GDL's ruler formed until then (in the 15th-16th centuries). However, naturally, we will not avoid excursions to earlier and later periods, as some sources providing useful information about the GDL ruler's hunting economy in the 15th- 16th centuries (year 1572) are from the earlier (i.e., the 14th century) or later (i.e., the 17th century) period.

Research Methods

Using analytical, retrospective, comparative and prosopographic research methods, we will analyze and critically evaluate the sources. We will also summarize and supplement the scientific research carried out until now, related to the socioeconomic, sociopolitical and mental aspects of hunting economy of the GDL's ruler in the 15th-16th centuries.

⁸ (A. Tyla, who studied the Treasury of the Grand Duchy of Lithuania in the second half of the 16th century-the middle of the 17th century, states: "The operation of forests was like a kind of state money-box, which could be used for solution of suddenly emerging immediate financial problems".) Tyla A. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdas XVI a. antroje pusėje – XVII a. vidurys. Vilnius. 2012. P. 184.

The Aim and Objectives of the Dissertation

The research aim is to investigate the socioeconomic, sociopolitical and mental aspects of the phenomenon of hunting in the Grand Duchy of Lithuania in the 15th-16th centuries (year 1572). To achieve this aim, the following objectives are raised: 1) To carry out a comparative analysis of legitimating the administration of hunting economy of the Holy Roman Empire, the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania in the statute books and legal documents. 2) To analyze the structure of the hunting macro-world of the ruler of the Grand Duchy of Lithuania in the 15th-16th centuries (year 1572) and to identify the typology of its constituent objects. To identify the location of the hunting manors and hunting grounds of the GDL's ruler. The disclosure of these matters enables to better understand the structure of hunting economy of the ruler of the GDL and envisage its characteristic features. 3) To investigate the formation of the system of officers administering and maintaining hunting economy of the GDL's ruler, which had to ensure the Grand Duke's successful hunts and guarantee smooth activities of hunting economy. 4) To identify the contingent of officers and of peasants subordinated to them for hunting services, making up the micro-world of hunting economy of the GDL's ruler. 5) To identify main functions of hunting officers while maintaining, providing and developing hunting economy of the GDL's ruler and organizing the Grand Duke's hunts, to investigate the influence of these positions on the further political career. 6) To disclose the principles of the material provision system for hunting of the GDL's ruler. 7) To investigate the importance of hunting in the context of state diplomacy. 8) To identify the importance and concept of hunting of the GDL's ruler in the 15th-16th centuries. 9) To investigate the mental image of the forest and hunting in the ruling elite's consciousness in the 15th-16th centuries. 10) To investigate and reconstruct the recreational hunting ceremonial of the Grand Duke of Lithuania and its significance in the contexts of the state foreign policy and training for war.

Concepts and Terms Used in the Dissertation

The *macro-world* of hunting of the GDL's ruler – the whole of constituent objects of hunting economy of the GDL's ruler: the areas of various forest types and forests, hunting

grounds, game drives and administrative units of hunting – hunting manors as well as huntable fauna.

The *micro-world* of hunting of the GDL's ruler – the whole of the officers and peasants, subordinate to them and occupying hunting positions, who maintained the macro-world of hunting of the GDL's ruler, as well as the contingent of the ruler's manor, responsible for recreational hunts of the ruler of the GDL.

The hunting regalia is an exclusive right of the sovereign or noble to hunt big beasts.

Hunting monopoly is the ruler's right to manage a specific area of hunting economy, for example, breeding of wisents and their hunting.

The *hunting manor* of the GDL's ruler is the residences of the GDL's ruler which “served” as hunting manors during hunts, as well as manors established only for hunts (i.e., objects of both types), which functioned as hunting manors during the ruler's concrete and repeated hunts; in this research are treated as the hunting economy units of the ruler of the GDL.

Hunting economy is the macro-world that formed in the 14th-16th centuries, the operation principles of which are regulated by laws protecting the ruler's hunting interests, which encompasses hunting property and fauna existing in the ruler's domain, the movable and immovable hunting architecture, the hunting officers of the manor and peasants occupying hunting positions, necessary for the provision of the ruler's hunt.

Hunting grounds (Latin *venacionibus*, Ruthenian *ловы, ловища*, Polish *łowy*) are legally and administratively defined territories belonging to the ruler or nobles, in which hunts were organized, and where peasants, who belonged to the ruler or nobles and occupied special hunting positions, fulfilled their obligations to the manor.

The game drive (Ruthenian *оступь*) is a territory of forest, marsh or field, varying in size, distinguished within the hunting grounds, which could be of two types: natural, which, due to natural conditions and abundance of food, was liked by beasts and birds (therefore, drive hunting would take place there); or formed by the human economic activity.

Historiography

Until the 19th century, the problems of the organization and development of the hunting economy of the GDL's ruler were treated not as an object of scientific-historical

research, worthy of in-depth analysis, but rather as an economic, administrative and recreational component of daily life of the nobles, which does not have deeper historical “roots”. The first attempts to tackle the issues of the organization and development of hunting economy of the GDL’s ruler in the scientific literature were made only in the first half of the 19th century. In historiography, various approaches of scientists to the said topic can be distinguished.

The economic aspect. So far, the issues of the organization and development of hunting economy of the GDL’s ruler have not yet been investigated in the scientific literature, but there are a number of works of historians that generally discuss the economy of the GDL’s ruler, often addressing the problems of forestry and hunting economy. In this context, a particularly great contribution to the above-mentioned research was made by the historians who wrote about the economy of the GDL (M. Dovnar-Zapolskis⁹, W. Kamieniecki¹⁰, V. Pičeta¹¹, O. Hedemann¹², J. Totoraitis¹³). In the second part of the 20th century a clear interest of the emigration in the history of the GDL’s forestry and hunting economy is observed. In the seventh decade of the 20th century, the works of even several different authors related to the said topic were published in the USA (A. Rukuiža¹⁴, V. Žemaitis¹⁵, Z. Ivinskis¹⁶).

A solid monograph dedicated to the manors of Sigismund Augustus in Podlaskie was published by Polish historian J. Maroszek¹⁷. The most exhaustive monograph dedicated to the discussion of hunts organized by Piasts and Jagiellonians in Poland¹⁸ is the work of A. Samsonowicz. This monograph is a supplemented publication of a book with the same title published in 1991. A. Samsonowicz analyzes the problems of research on the history of hunting and terminology, hunted fauna and the specificity of organizing hunting economy in Poland in the 10th-16th century. Critically assessed historiography and

⁹ Довнар – Запольский М. Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах. Киев. 1901; naujausias fotograf. leidimas: Минск. 2009.

¹⁰ Kamieniecki W. Rozwój własności na Litwie w dobie przed I Statutem. Kraków. 1914.

¹¹ Пичета В. И. Аграрная реформа Сигизмунда – Августа в Литовско – Русском государстве. Москва. 1958.

¹² Hedemann O. Dawne puszcze i wody. Wilno. 1934.

¹³ Totoraitis J. Sūduvos Suvalkijos istorija. T. 1. Antrasis leidimas. Marijampolė. 2003.

¹⁴ Rukuiža A. Lietuvos miškai ir jų likimas. USA. 1963.

¹⁵ Žemaitis V. Pietinė Lietuva G. Valavičiaus 1559 metų Lietuvos girių aprašyme. Čikaga. 1964.

¹⁶ Ivinskis Z. Grigaliaus Valavičiaus „Girių revizija“ ir Lietuvos didžiųjų girių sunykimo priežastys// Žemaitis V. Pietinė Lietuva G. Valavičiaus 1559 metų Lietuvos girių aprašyme. Čikaga. 1964. P. 31 – 35.

¹⁷ Maroszek J. Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta. Białystok. 2000.

¹⁸ Samsonowicz A. Łowiectwo w Polsce Piastów i Jagiellonów. Warszawa. 2011.

sources enable the author to make extensive comparisons and generalizations. However, the narrative is oriented to the realia of Poland; therefore, the text discloses the model of hunting economy organization system namely of this country, which can become a great source for comparisons, conducting an adequate research on hunting economy of the GDL's ruler.

The legal aspect. The legal regulation of forestry and the protection of wildlife in the GDL were investigated by law historians (S. Vansevičius¹⁹, J. Machovenko²⁰). Works that analyze the development processes of the hunting law of the Holy Roman Empire, which enable to conduct a comparative study, should be mentioned separately. The genesis of the hunting law of the Holy Roman Empire and its development are most exhaustively presented by L. W. Michael²¹, but investigations of K. Eckhardt²² and K. Stieglitz²³, which enable going deep into the development of the meanings of legal concepts, are also of particular relevance for the research.

The recreational aspect. One more approach to the issues of organization and development of hunting economy of the GDL's ruler in historiography is noticed in the context of research on daily life, when the research object is not the economic but recreational aspect. So far, there have not been any separate monographs in Lithuanian historiography revealing the picture of hunting as an entertainment of the nobles in the 15th-16th centuries; therefore, the articles of historians and comments of the publications of scientific sources dedicated to the research on the history of the daily life of the GDL (R. Čapaitė, J. Maroszek, R. Petrauskas, D. Antanavičius, T. Veteikis, G. Mickūnaitė, R. Ragauskienė) become particularly relevant to our research.

¹⁹ Vansevičius S. Miškų ūkio teisinis reguliavimas ir gyvūnijos apsauga feodalinėje Lietuvoje// Socialistinė teisė. Nr. 4. 1974. P. 52 – 54.

²⁰ Machovenko J. Miškų teisinė apsauga Lietuvos Statutuose// Teisė. Vilnius. Nr. 86. 2013. P. 7 – 19; Machovenko J. Laukinės gyvūnijos teisinė apsauga Lietuvos Statutuose – viešojo ar privataus intereso gynimas? Iš Nepriklausomos Lietuvos teisės: praeitis, dabartis ir ateitis. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys: Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui. Vilnius. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija. 2012. P. 585–595.

²¹ Michael L. W. The history of German Game Administration//Forest Conservation History. Vol. 14., No. 3 (Oct.), 1970. P. 6 – 16.

²² Eckhardt K. Pactus Legis Salicae. Göttingen: Musterschmidt – Verlag. 1954.

²³ Stieglitz Christian. Geschichtliche Darstellung der Eigentumsverhältnisse an Wald und Jagd in Deutschland von den ältesten Zeiten bis zur Ausbildung der Landeshoheit. Leipzig. Verlag Brockhaus F. A. 1832. P. 24.

The prosopographical aspect. Various works, investigating the officers of the manor of the GDL's ruler, their functions, changes in self-awareness (I. Lappo²⁴, R. Petrauskas²⁵) are also relevant for the research. Another group of publications – the lists of officers of the GDL – is of particular importance for the research, studying the organization of hunting economy of the GDL's ruler, as maintenance of the Grand Duke's hunting economy could not function properly without them.

The context of research on local history. Issues and problems of organization and development of hunting economy of the GDL's ruler are also reflected, often in a fragmented manner, in the studies on local history (R. Ragauskienė²⁶) and in the works of naturalists and geographers, dedicated to separate regions of Lithuania (A. Brukas²⁷, F. Kavoliūtė²⁸).

Itineraries. Itineraries of the rulers of the GDL, prepared by scientists²⁹, distinguish themselves by their importance for the research. These works enable us to investigate the mobility of the Grand Duke's manor, to find out the time intervals separating the hunts of the ruler of the GDL, and his main routes.

Sources

The dissertation employs published and unpublished sources stored in the Archives of Ancient Acts in Warsaw, the Lithuanian State Historical Archives, the manuscript departments in Vilnius University Library and the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences. The sources used in the dissertation can be first divided into two

²⁴ Лаппо И. Великое Княжество Литовское за время отъ заключения Люблинской унии до смерти Стефана Батора (1569 – 1586). Т. 1. С. Петербург. 1901.

²⁵ Petrauskas R. Titulas ir valdžia: Lietuvos didžiosios Kunigaikštystės didikų savimonės pokyčiai XVI amžiaus pirmoje pusėje// Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys. Sud. Valikonytė I., Steponavičienė L. Vilnius. 2005. P. 35 – 45.

²⁶ Ragauskienė R. Karališkojo Birštono praeitis. Istorinė raida iki XIX a. Vilnius. UAB Petro ofsetas. 2004.

²⁷ Brukas A. Kada ir kaip susiformavo didžiausias Sūduvoje miškų masyvas// Gamtos paveldas. 2016. Prieiga per internetą: <http://www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/10-brukas.pdf>.

²⁸ Kavoliūtė F. Trys didžiosios kraštovaizdžio kaitos Sintautų krašte. Lietuvos lokaliniai tyrimai// Lietuvos valsčiai. Vilnius. 2013. P. 1–32.

²⁹ Kolankowski L. Itinerarium Zygmunta Augusta od wyjazdu z Krakowa, 1 – go sierpnia 1543 roku, do przyjazdu do stolicy koronnej po śmierci Zygmunta I, 25 – go maja 1548 roku// Zygmunt August wielki książę Litwy do roku 1548. Lwów. 1913; Gąsiorowski A. Itinerarium króla Zygmunta Starego 1507 – 1548. Itineraria dwu ostatnich Jagiellonów// Studia Historyczne. R. XVI. Z. 2 (61). 1973; Neuman M., Pietkiewicz K. Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio itinerariumas (1492 – 1506 m. rugpjūtis)// Lietuvos istorijos metraštis. 1995. Vilnius. 1996.; Wrede M. Itinerarium króla Stefana Batorego 1576 – 1586. Warszawa. 2010; Pietkiewicz K. Itinerarium Króla Aleksandra Jagiellończyka 1492–1506. Warszawa. 2016.

groups: written unpublished and published, and iconographic. According to the type, the first ones can be subdivided into economic, narrative, normative (administrative type) documents. The first group includes account books of the manor of the rulers of the GDL, which provide although very fragmented but meticulous and irreplaceable information about the material provision, organization of hunting economy of the GDL's ruler, officers of hunting economy and hunt personnel. The information in the account books of the manor enables to trace the itinerarium of the ruler's hunts. True, it is difficult to apply the statistical method due to fragmentary information. Due to different units of measurement and their approximate values, adding up of large and long-term data would result in an undue error. Therefore, the dissertation uses systematized material found in the sources of this type. Another group of solitary sources, which is relevant investigating the positions of the hunts of the GDL's ruler are the ruler's letters, private documents of the nobles³⁰.

The reminiscences of Vladislav Zakhorsky³¹, stored in the Lithuanian State Historical Archives, note the memorable episode of the hunt organised by the GDL's ruler, during which the life of Sigismund Augustus was saved. Thus, the information contained in this source gives us unique knowledge of hunting traditions in the GDL in the 16th century. A lot of information about the hunts of the Grand Duke of Lithuania is provided by cartographic³², material sources, recorded in the archaeologists' reports, enabling to judge about the material provision for hunts organized by the ruler of the GDL. The data of archaeological research reports of the Palace of Grand Dukes of Lithuania³³ are also used in our research.

Because the possibilities of published sources while investigating the organization and development of hunting economy of the GDL's ruler are far from being sufficiently employed yet, this research will put a major focus on this group of sources. Published

³⁰ Archyviniai šaltiniai: Archiwum Główne Akt Dawnych (Toliau: AGAD). F: Archiwum Skarbu Koronego. Dz. I: Rachunki Królewskie. Nr. 87. MKF 30601, Nr. 110. MKF 30626. Cz. II., Nr. 115, Nr. 124a., Nr. 140, Nr. 169. MKF 30687; Archiwum Warszawskie Radziwiłłów (Toliau: AR). Dz. V. Listy Domów Obcych., Dz. XI. Dokumenty Familijne; Dz. XXIII. Dokumenty do Dóbr Służące, Dz. XXVII. Sumariusze i Inwentarze Archiwów Radziwiłłowskich; Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Rankraščių skyrius (Toliau: LMAVB. RS).

³¹ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (Toliau: LVIA). F. 1135 (Šv. Pranciškaus ir Šv. Bernardino bažnyčia Vilniuje). Ap. 8. B. 10. L. 237.

³² Vilniaus universiteto biblioteka. Rankraščių skyrius (Toliau: VUB. RS). F. 23–135.

³³ Rumbutis S. Paukščio skeleto su odiniais dirželiais ant kojų apibūdinimas. (VRŽ VR 2008, I Ofic., išorė, VII planas, Kv.20/G)// LDK valdovų rūmų archeologinių tyrimų metu (2005 – 2008 m.) surastų paukščių skeletų dalių, kiaušinių lukštų ir odinių dirbinių, skirtų medžioklei laikytiems paukščiams apibūdinimas. 2009. P. 11. Už galimybę pasinaudoti rengiamos ataskaitos medžiaga autorė dėkoja ataskaitos parengėjams P. Blaževičiui ir P. Bugiui.

sources can also be subdivided into smaller subgroups by the type of documents, as the spectrum of sources allowing to investigate the selected topic is very broad. The epistles of Vytautas the Great³⁴, or the selections of privileges of this ruler³⁵, the testimonies of his contemporaries³⁶ are unique sources, trying to reconstruct hunting habits of Vytautas the Great and his favourite hunting places. It is important to note that similar type information (but about the later period) is also found in the selection of Valentine Saurman's letters addressed to Emperor Ferdinand I³⁷. Particularly useful information for the research is provided by 15th-16th century travellers' recollections and impressions about the GDL.

We find valuable information about the Grand Duke's hunting manors and hunts in the publication dedicated to the impressions of Guillebert de Lannoy during his stay in the GDL³⁸. These recollections provide unique information about the organization of hunts of the GDL's ruler of that time and the daily life of the nobles in the early 15th century. The notes of Sigismund Herberstein³⁹ provide information about the objects of hunting economy of the GDL's ruler, wisents' hunting, the monopoly of which at that time belonged only to the Grand Duke. Equally informative are the testimonies of the Ambassador of Venice Ambrose Contarini⁴⁰ about his stay in Lithuania or the diary of Jurgis Radvila's trip to Italy in 1575⁴¹. The above-mentioned sources enable to make assumptions about the guest reception protocol in the 15th-16th centuries (where hunting was not the least important) and the communication space of that time. A group of exceptional type sources is various descriptions of the Grand Duchy of Lithuania⁴²,

³⁴ Prochaska A. *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae (1376 – 1430)*. Monumenta medii aevi historica. Res gestas Poloniae illustrantia. Cracoviae. 1882 (Toliau: CEV).

³⁵ Vitoldiana. *Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1386–1430*. Zeb. Ochmański J. Państwowe wydawnictwo naukowe. Warszawa – Poznań. 1986.

³⁶ Długosz J. *Opera omnia*. T. 3. Kraków. 1877, Długosz J. *Opera omnia*. T. 4. Kraków. 1868, Długosz J. *Opera omnia*. T. 5. Kraków. 1869.

³⁷ Valentino Saurmano laišakai imperatoriui Ferdinandui I iš Žygimanto Augusto Vilniaus dvaro (1561 – 1562). Parengė Antanavičius D., Gerulaitienė V. Vilnius. 2009.

³⁸ Klimas P. Ghillebert de Lannoy: dvi jo kelionės Lietuvon Vytauto Didžiojo laikais. Kaunas. 1930.; Dvi Žilibero de Lanua kelionės į Lietuvą// Kraštas ir žmonės. Parengė Jurginis J., Šidlauskas A. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius. 1988.

³⁹ Сигизмунд Герберштейн. Записки о Московии в двух томах. Памятники исторической мысли. Т. I. Москва. 2008.; Imperatoriaus pasiuntinio Sigismundo Herberšteino 1517 – 1526 metų kelionėse surinktos žinios. Apie žvėris ir jų medžiojimą// Kraštas ir žmonės. Parengė Jurginis J., Šidlauskas A. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius. 1988.

⁴⁰ Venecijos Ambasadoriaus Ambrozijo Kontarinio lankymasis Lietuvoje// Kraštas ir žmonės. Parengė Jurginis J., Šidlauskas A. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius. 1988.

⁴¹ Jurgis Radvila. Kelionė į Italiją. 1575 metų dienoraštis. Parengė: Ulčinaitė E. Lietuvos dailės muziejus. 2001.

⁴² Lietuvos kelių aprašymai, padaryti Kryžiuočių žvalgų XIV a.// Kraštas ir žmonės. Parengė Jurginis J., Šidlauskas A. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius. 1988.; Krašto aprašymai Lietuvos žemėlapiuose// Kraštas ir žmonės. Parengė Jurginis J., Šidlauskas A. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius. 1988.

providing knowledge for our research about the hunting manors of the GDL's ruler and their location. The chronicles⁴³ containing data about the specificity of the hunting ritual of the GDL's ruler are also relevant for the research.

A separate group of sources of particular importance for our research is works by the contemporaries, reflecting the then ruling elite's self-awareness in the aspect of the importance of hunting and highlighting its changes in the shift of epochs. The most comprehensive story about this entertainment of the ruler is Mikalojus Husovianas' work about the appearance of the wisents, cruelty and hunting⁴⁴. The works of Marcin Kromer⁴⁵, Lukas Gurnickis⁴⁶ or Mykolas Lietuvis⁴⁷ enable us to judge about mental changes related to recreational hunts of the ruler of the GDL.

A very important group of sources, enabling to get to know the manor life of the ruler of the GDL most exhaustively is the account books of the manor. The information contained in the publications of manor accounts of Alexander Jagiellonian⁴⁸, Sigismund the Old⁴⁹ and Sigismund Augustus⁵⁰ provides us with knowledge of these rulers' hunting officers and administration of hunting economy. However, the most of the information relevant for the research is found in the books of Lithuanian Metrica (hereinafter LM). The books of notes and public affairs⁵¹ contain various type documents enabling to

⁴³ Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. Vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė: Jasas R. Vilnius. Vaga. 1971.; Vygandas Marburgietis. Naujoji Prūsijos kronika. Parengė Jasas R. Vilnius. 1999.

⁴⁴ Husovianas M. Raštai. Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę. Vilnius. 2007.

⁴⁵ Kromer Marcin. Polska. Chyli o położeniu, ludności, obyczajach, urzędach I sprawach publicznych królestwa Polskiego księgi dwie. Opracowanie Marchwińskiego R. Olsztyn. 1977.

⁴⁶ Gurnickis L. Lenkų dvariškis. Vertė Patiejūnienė E. Vilnius. 2009.

⁴⁷ Mykolas Lietuvis. Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius. Vilnius. 1966.

⁴⁸ Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro saskaitų knygos (1494 – 1504). Parengė D. Antanavičius, R. Petrauskas. Vilnius. 2007.

⁴⁹ Kozák P., Rábai K. *Mezi periferií a centrem jagellonského světa: Registrum dvořanů knížete a krále Zikmunda I.* Česká republika. 2015.

⁵⁰ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto dvaro sąskaitos (1543 – 1548). Sudarė Antanavičius D., Narbutas S. Knyga 1. Vilnius. 2009.; Księga Ekspedycji kancelarii nadwornej 1559 – 1572. Opracowała Kaniewska I. Kraków. 1997.

⁵¹ Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 594 (1585–1600). Parengė Baliulis A. Vilnius. 2006. (Toliau: LM. Knyga Nr. 594); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 11(1518 – 1523). Įrašų knyga 11. Parengė Dubonis A. Vilnius. 1997. (Toliau: LM. 11 – oji Įrašų knyga); Lietuvos Metrika Knyga Nr. 564 (1553 – 1567) 7 – oji Viešųjų reikalų knyga. Parengė Baliulis A. Vilnius. 1996. (Toliau: LM 7 – oji Viešųjų reikalų knyga. Knyga Nr. 564.); Lietuvos Metrika (1566 – 1572). 8 – oji Viešųjų reikalų knyga. Parengė Baronas D., Jovaiša L. Vilnius. 1999. (Toliau: LM 8 – oji Viešųjų reikalų knyga.); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 531 (1567–1569). Viešųjų reikalų knyga 9. Parengė Anužytė L., Baliulis A. Vilnius. 2001. (Toliau: LM. Knyga Nr. 531. 9 – oji Viešųjų reikalų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 3 (1440–1498). Užrašymų knyga 3. Parengė Anužytė L., Baliulis A. Vilnius. 1998. (Toliau: LM. 3 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 4 (1479–1491). Užrašymų knyga 4. Parengė Anužytė L. Vilnius. 2004. (Toliau: LM. 4 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 5 (1427–1506). Užrašymų knyga 5. Parengė Banionis E. Vilnius. 1993. (Toliau: LM. 5 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8. Parengė Baliulis A., Firkovičius R., Antanavičius D. Vilnius. 1995. (Toliau: LM. 8 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos

investigate the organization and development of hunting economy of the ruler of the GDL. For example, lists of payments to hunting officers and peasants occupying the hunting positions, various donations or other information related to the administration of the manors of the GDL's ruler. The cases recorded in the books of court cases⁵² enable to reconstruct the functions of officers and peasants who maintained hunting economy in the context of provision for the ruler's hunting, because often their duties were disclosed during the court proceedings. Various selections of acts⁵³ that also contain information about the functions of hunting officers are of importance for the research.

Legal type documents of state importance constitute one more group of sources of particular relevance for our research, because namely these documents legitimated new laws that formed the system of administrating hunting economy of the ruler of the GDL. First of all, we can ascribe The Revision of Forests by Grigalius Grinkavičius Valavičius, dated 1559, to such sources. The later Ordination of the Ruler's Forests of 1641⁵⁴, was

Metrika. Knyga Nr. 10 (1440–1523). Užrašymų knyga 10. Parengė Banionis E., Baliulis A. Vilnius. 1997. (Toliau: LM. 10 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 12 (1522–1529). Užrašymų knyga 12. Parengė Antanavičius D., Baliulis A. Vilnius. 2008. (Toliau: LM. 12 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika (1528 – 1538). 15 – oji Užrašymų knyga. Parengė Dubonis A. Vilnius. 2002. (Toliau: LM 15 – oji Užrašymų knyga.); Lietuvos Metrika (1535 – 1537). 19 – oji Užrašymų knyga. Parengė Vilimas D. Vilnius. 2009. (Toliau: LM 19 – oji Užrašymų knyga.); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 20 (1536 – 1539). Užrašymų knyga 20. Parengė Ragauskienė R., Antanavičius D. Vilnius. 2009. (Toliau: LM. 20 – oji Užrašymų knyga); Už galimybę pasinaudoti rengiamos spaudai 21 – osios knygos medžiaga autorė dėkoja knygos parengėjui A. Duboniui (Toliau: LM. 21 – oji Užrašymų knyga). Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 25 (1387–1546). Užrašymų knyga 25. Parengė Antanavičius D., Baliulis A. Vilnius. 1998. (Toliau: LM. 25 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika (1552 – 1561). 37 – oji Užrašymų knyga. Parengė Baronas D. Vilnius. 2011. (Toliau: LM 37 – oji Užrašymų knyga.); Lietuvos Metrika (1566 – 1574). 51 – oji Užrašymų knyga. Parengė Baliulis A. Vilnius. 2001. (Toliau: LM 51 – oji Užrašymų knyga.); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 52 (1569–1570). Užrašymų knyga 52. Parengė Baliulis A., Firkovičius R. Vilnius. 2004. (Toliau: LM. 52 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 71 (1585–1586). Užrašymų knyga 71. Parengė Antanavičius D. Vilnius. 2008. (Toliau: LM. 71 – oji Užrašymų knyga); Метрыка Великога Княства Литовскаго. Книга записей 30. Под. Мянжынски В. Минск. 2008. (Toliau: Метрыка Великога Княства Литовскаго. Книга записей 30); Метрыка Великога Княства Литовскаго. Книга записей 70. Под. Мяцельски. Минск. 2008. (Toliau: Метрыка Великога Княства Литовскаго. Книга записей 70).

⁵² Lietuvos Metrika (1522–1530). 4 – oji Teismų bylų knyga. Parengė Lazutka S., Valikonytė I. ir kt. Vilnius. 1997. (Toliau: LM. 4 – oji TBK); Lietuvos Metrika (1528–1547). 6 – oji Teismų bylų knyga. Parengė Lazutka S., Valikonytė I. ir kt. Vilnius. 1995. (Toliau: LM. 6 – oji TBK); Lietuvos Metrika (1533–1535). 8 – oji Teismų bylų knyga. Parengė Valikonytė I., Lazutka S., Šlimienė N. ir kt. Vilnius. 1999. (Toliau: LM. 8 – oji TBK); Lietuvos Metrika (1540–1543). 12 – oji Teismų bylų knyga. Parengė Valikonytė I., Šlimienė N., Viskantaitė-Saviščeviene S., Steponavičienė L. Vilnius. 2007. (Toliau: LM. 12 – oji TBK); Už galimybę pasinaudoti rengiamos spaudai 34 – osios TBK knygos medžiaga autorė dėkoja knygos parengėjoms I. Valikonytei ir N. Šlimienei. (Toliau: LM. 34 – oji TBK); Lietuvos Metrika (1555 – 1558). 37 – oji Teismų bylų knyga. Parengė Valikonytė I., Steponavičienė L. Vilnius. 2010. (Toliau: LM 37 – oji TBK); Судебная книга Витебского воеводы. М. В. Клочко 1533 – 1540. Наука. Москва. 2008. (Toliau: Судебная книга Витебского воеводы).

⁵³ Радзивилловские акты из собрания Российской национальной библиотеки. Памятники истории Восточной Европы. Источники XV–XVII вв. Составитель М. М. Кром. Т. VI. Москва – Варшава. 2002.

⁵⁴ Ординация королевских пушч в лесничествах бывшего Великога Княства Литовскаго: составленная по инструкции короля Владислава IV-го комиссарами Виленским каноником и королевским секретарем Петром Далматом Исайковским и Упитским маршалком Христофором Белозором в 1641-м году. Подгот. Якобь Федоровичь Головацкий. Вильна. 1871.

also important for the research, as it provided exhaustive information on the territorial changes in hunting economy of the GDL's ruler. A significant source for studying the history of hunting economy is The Special Sigismund Augustus' Knyshin Regulations of 1567⁵⁵, dedicated to the regulation of functions of the officers in charge of forestry and hunting economy. Investigating the chosen topic, The Regulations of the Voloč (Valakas) Reform of 1557 and The Instruction for Surveyors and Inspectors of 1558⁵⁶ are equally significant. The Lithuanian Statutes⁵⁷, containing recorded legal norms that are particularly useful carrying out various comparisons related to the protection of hunting economy, are to be ascribed to legal sources too.

The foreign countries' iconographic sources of applied art and fine arts⁵⁸ also become relevant for justification of the conclusions made during the research and purification of their final clarity, as they enable to envisage analogies between ruling elite's hunting traditions in the Grand Duchy of Lithuania and Western Europe in the 15th-16th centuries and to highlight similarities and differences of hunting.

The Structure of the Dissertation

The research consists of the introduction, six sections, conclusions, the list of sources and references, and annexes. The first section discloses the specificity of the processes of legitimation of hunting economy administration of the Holy Roman Empire, the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania in the statute books and legal documents. The beginning of legitimation of hunting economy administration, the protection of hunting / huntable fauna and penalties for unauthorized hunting in the First Lithuanian Statute and European statute books and legal documents, the content of hunting economy terms in the process of legitimating the administration of hunting economy are

⁵⁵ Устава и инструкция господарскимъ лесничимъ, данная великимъ княземъ Сигизмундомъ Августомъ// Русская Историческая Библиотека. Т. XXX. Литовского Метрика. Книга шестая публичныхъ дель. 1914.

⁵⁶ Устава на волоки господара короля его милости у – во вьсемъ Великомъ Князстве Литовскомъ//Rimka A. Lietuvos visuomenės ūkio bruožai ligi Liublino unijos metų. Kaunas. 1925.

⁵⁷ Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Parengė I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius. Vilnius. 2001. (Toliau: PLS (1529 m.)); Statut Litewski drugiej redakcyi (1566). F. Piekosiński. Kraków. 1900. (Toliau: ALS (1566 m.)); 1588 metų Lietuvos Statutas. Parengė I. Lappo. T. 2: Tekstas. Kaunas. 1938. (Toliau: TLS (1588 m.)).

⁵⁸ Jedzinskaitė – Kuzinienė I. XVI – XVIII a. gobelenai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Vilnius. 2000.; On the art of Hunting. An exceptional set of seven tapestries, inspired by hunts of Maximilian. Translated by Marsh J. Paris. 2002.; Franses S. Dutch tapestry in the golden age 1590 – 1650. New York. 2007.; Vavelis Vilniuje. Nuo Jogailaičių iki Abiejų Tautų Respublikos pabaigos. Sudarė Jerzy T. Kuczman K., Dolinskas V., Uzorka M. Vilnius. 2009.

discussed. The second section, which analyzes the objects of hunting economy of the GDL's ruler, focuses on the discussion about the specificity of the formation and development of the Grand Duke's hunting manor network. Providing an in-depth study of travelling habits and peculiarities of the GDL's ruler, it is attempted to disclose probably the most important features of the ruler's and other nobles' pastime activities, find out the importance of small units of hunting economy in the general context of hunting economy. The third section analyzes the positions of hunting economy of the ruler of the GDL (i.e., the formation of the system of hunting officers who had to protect huntable and hunting fauna both in the manor of the GDL's ruler and in all hunting manors belonging to the Grand Duke). It also reveals the influence of hunting positions while seeking a political career in the ruler's manor. The fourth section of the dissertation provides an in-depth study of material provision for hunting economy of the ruler of the GDL in the 15th-16th centuries (year 1572). In the fifth section, the importance of hunting in the 15th-16th centuries in the everyday life of the ruler of the GDL and his manor and in the foreign policy is investigated, while in the sixth section the hunt of the Grand Duke of Lithuania in the shift of centuries is tackled, disclosing how from the economic necessity it was increasingly becoming the entertainment of the ruling elite. The annexes consist of: tables, cartographic and iconographic / graphic material illustrating the statements given in the research, as well as the list of hunting manors of the ruler of the GDL in the 15th-16th centuries, which can be of use to other researchers. This structure of the research work enables to conduct a consistent investigation of the research object.

Conclusions

- Forming the ruler's hunting economy in the Grand Duchy of Lithuania, the system of laws protecting it was completed in the second part of the 16th century. It was based on The Statutes of Lithuania, The Voloč (Valakas) Reform, The Description of Forests by Grigalius Grinkavičius Valavičius of 1559, and The Regulations of Knyshin of 1567. The legal norms guaranteed the protection of areas operated for the Grand Duke's recreational hunting and the protection of hunting property that belonged to the ruler and nobles from damage caused to them, established the exclusive hunting rights of the ruler of the GDL,

unified the administration principles of the ruler's hunting economy, and coordinated the functions of officers who maintained hunting economy.

- The “rudiments” of the hunting economy administration of the ruler of the GDL can be envisaged as early as the 13th-14th centuries. As in the case of Polish law, the beginning of the legal administration of hunting economy is to be linked to solitary legally binding documents issued by the ruler, which first of all protected the interests of the sovereign and nobles, contrary to the case of the Holy Roman Empire, where the beginning of the legal administration of hunting is to be linked to the protection of the interests of the community. In German law, the concept of *entrance* differed from the one that existed in the Kingdom of Poland or the GDL. The latter was perceived as the right to use free hunting territories (not belonging to anyone), which reminded of the collective hunting tradition. In the Grand Duchy of Lithuania and the Kingdom of Poland, the right of *entrance* was treated as the right of the locals who had possessed properties in the forests to use properties of forests and hunting economies located in the territories belonging to the ruler and nobles (except for those hunting grounds where the very Grand Duke hunted), not pretending to their expropriation and following strict rules regulated by law. During the 15th-16th centuries, in the GDL, the unified system of the hunting economy of the ruler of the GDL was formed. The ruler organized his hunting economy according to it, but he was entitled to create hunting laws that were favourable only for him. In the second half of the 15th century-the 16th century, such a monopoly was wisents' hunting. There was no unified hunting economy and law in the Holy Roman Empire, as the nobles, who managed hunting areas belonging to them, were entitled to create individual hunting laws.

- In the 15th-16th centuries, the concept of the forest in the GDL was not homogeneous; i.e., the sources separately name forest species: forests, woods, oak woods, groves and pinewoods, or even such natural objects as scrublands and mossy overgrowths.

- The hunting macro-world of the ruler of the GDL consisted of the network of hunting manors belonging to the ruler of the GDL in these forests. The network, which began to form as early as the 13th century, acquired clearer contours in the middle of the 14th century, and in our discussed period, was gradually expanded. The network of hunting manors servicing the hunts of the Grand Duke of Lithuania was relatively dense, supplemented by smaller units of hunting economy. Such structure of hunting economy

made it possible to comprehensively minister to the recreational hunts of the ruler of the GDL and satisfy the exclusive tasks raised for this entertainment. We should treat the hunting grounds as legally and administratively defined territories that belonged to the ruler and nobles. There the rulers conducted recreational hunts and the peasants who belonged to the nobles and occupied special hunting positions, fulfilled their obligations to the manor. The hunting grounds were sometimes divided into smaller special categories, according to the kinds of beasts or birds breeding in them. The most frequent division was of hunting grounds of beasts and birds. The hunting grounds of the ruler of the GDL were maintained. Within them, smaller areas of different sizes of forests, marshes or fields – game drives (drive hunting grounds) – were distinguished. The latter could have been of two types: natural, which due to natural conditions and the abundance of food, were liked by beasts and birds (therefore, drive hunting used to be conducted there); or fenced, which are mentioned in The Description of Roads of the Order intelligence as early as the end of the 14th century. The abundance of the ruler's hunting grounds depended on the locality and the bioproductivity of forests. The hunting manor of the ruler of the GDL could not exist without the surrounding hunting grounds, but the opposite of it would occur. Such hunting grounds (without the ruler's hunting manor in them) were an integral part of the manor economy of the Grand Duke of Lithuania, from which the ruler of Lithuania would receive economic benefit. We can also treat menageries as an intermediate “tamed” type of hunting economy unit between the natural environment and human activities.

- The local development of the hunting manors of the ruler of the GDL was reflected in the general context of the rise of the Grand Duke's hunting manors in the so-called ethnographic Lithuania's territory, which came to prominence in the 15th-16th centuries. Alongside with increasing luxury of the hunting manors of the Grand Duke of Lithuania, the already hardly visible differences between the ruler's permanent residences and hunting manors began disappearing, and in the end of the 16th century, the only remaining difference was the provision of hunt services.

- Although hunting was an older way of operating the ruler's forests than forestry, namely the latter could be considered the branch of state economy in the end of the 15th century, treating hunting economy more as an incorporated part of forestry economy of the ruler of the GDL, which in the 16th century acquired more distinct characteristics of the

recreational economy rather than playing a particularly important role in the foreign trade of the GDL of that time or economic conjuncture of Europe. The formation of units similar to forestry districts in the second half of the 16th century (year 1574) did not protect forests from accelerating colonization, anthropogenization of the countryside and forest felling, but on the contrary, more comprehensive knowledge of the ruler's properties accelerated the smoother process of colonization of forests. The recreational hunting grounds of the Grand Duke of Lithuania were protected from these processes but the establishment of forestry districts in the end of the 16th century was a significant factor determining landscape changes. After the death of the representatives of the Jagiellonian Dynasty, who used to constantly hunt in the forests of the GDL, the attitude of the ruling elite towards forests became still more pragmatic than earlier, and further improvement of forests and hunting economies in the territory of the GDL was mainly promoted by the wish to get as much income as possible from the property.

- The difference between the objects of the ruler's economy that settled during the 15th century enabled the administration of the Grand Duke of Lithuania to easier assimilate their economic benefit in the 16th century. The definition of the above-mentioned territories also facilitated the organization of the hunts of the GDL's ruler for hunting economy officers. In the 15th-16th centuries, the hunting economy officers who would organise recreational hunts of the ruler of the GDL (the Grand Master of the Hunt, Court Masters of the Hunt, hunters, falconers, foresters) had a wide range of competencies that helped to deal with many issues of administration, accommodation and provision, which had to be solved so that the ruler of the GDL and his courtiers could enjoy the entertainment liked by the grand dukes of Lithuania. The organizational work of hunts required advance preparation of Court officers occupying special hunting positions and coordination of actions of the service staff of the manor. However, in the 15th-16th centuries, the functions of hunting officers were not strictly defined. For this reason, they were assisted by various officers of the ruler's manor, who were responsible for different branches of the ruler's manor economy. The most prominent example of such cooperation is the Master of Stables and stable workers. Peasants who occupied special hunting positions obeyed hunting officers. These peasants were: foresters-drivers, trackers, shooters, wild boar hunters, beaver hunters, marten hunters, and the peasants that were

most related to the hunts of the ruler of the GDL – dog-keepers, falcon-keepers, and bear-keepers.

- The prosopographic research enabled to capture that in the 15th-16th centuries, the representatives of the most influential families used to become the Grand Masters of the Hunt and the Masters of Stables, while the positions of the hunter or forester were given to the representatives of low and medium nobility. The position of the Grand Master of the Hunt provided not only socio-economic benefit, since personal services during hunts to the very ruler could partly influence the future career. Despite the fact that the functions of hunting officers were not regulated, there used to be a huge gap between the persons occupying the highest and lowest hunting positions. The position occupied by the most important hunting officer – the Grand Master of the Hunt – most often correlated with the positions of the marshal, the Master of Stables or treasurer, since the competencies of their duties enabled to organise smooth hunts. The functions of the position of the marshal, which appeared in the first half of the 15th century, and the subsequent position of the Grand Master of the Hunt correlated, while the position of the Grand Master of the Hunt “was born” namely from the position of the marshal of the Court, having “expropriated” the functions related to the organization of hunts.

- Preparations for hunts were not limited only to the specialized work of hunting officers, and in order to meet the needs of provision with transportation, catering or clothing, arising during hunts, additional amounts of money were paid to individual craftsmen, courtiers or servants so that they could provide with the necessary things. Expenditures were required not only for the organization of grand hunts but also for maintenance of permanent hunting economy. Preparations for hunts, ranging from a few days to a month, were made in advance. Hunting economy officers and peasants occupying hunting positions would leave earlier than the ruler and would guarantee smooth provision for the entertainment. The items needed for hunting were transported from the ruler’s manor or purchased locally as needed. In the 15th-16th centuries, the compensation system functioned smoothly in case the ruler’s officers had to cover the costs of hunts from personal funds.

- The material provision for hunts of the ruler of the GDL encompassed all the needs of the Court’s life: food and clothing, transport, accommodation. The aspects that had to be taken into account by the organizers of the entertainment remained more or less the same.

The ruler's costs for this entertainment depended on the number of people involved in hunting. Smooth material provision for the hunting ruler and his Court had to guarantee full comfort; thus, in the 15th-16th centuries, to meet the needs of long-lasting hunts, the well-functioning logistics system was developed in the GDL, and the supply-payment system was developed, guaranteeing the supply of the things necessary for hunting, which consisted not only of supplies purchased for the ruler's funds but also of the income received from tributes in kind.

- The apogee of the hunts of the GDL's ruler (both by the abundance of hunters and material provision) was reached in the middle of the 16th century, when Sigismund Augustus became the ruler of the GDL. After the death of this ruler until the end of the 16th century the developed "Jagiellonian" hunting economy was gradually transformed, and the attention of the elected rulers increasingly often trended to the hunting areas outside the territory of the GDL.

- The hunts organised by the ruler of the GDL in the 15th-16th centuries were first of all the ruling elite's entertainment and exclusive regalia of the exemplary ruler of that time, enriching the pastime and the table of feasts of the grand duke and his environment. In the second half of the 16th century, when the prices of domestic animals were increasing and the prices of hunting dogs and birds lowered twice or more, the prices of huntable beasts remained almost the same. This testifies to the fact that the importance of hunting in the context of provision with food was diminishing and the cost of wild beasts started to be influenced by other factors than before; i.e., no longer by the necessity to satisfy vital needs but by the prestige of hunting and the right / honour to kill a large beast.

- However, the tactical and psychological aspects of hunting were also significant, without their perception we could not approach the concept of the importance of hunting in the Middle Ages and the Early Modern Times. The key tasks and aims of hunting coincide with the warfare challenges of the 15th-16th centuries and have obvious parallels with the then warfare: 1) the localisation of the enemy / prey (this process could take hours in case of both war and hunting); 2) navigation through dangerous and little-known territories; 3) ways of maintaining communication with other participants of the hunt; in the event of a war, with soldiers participating in the battle; 4) coordination of actions with "friendly"

forces and intuition (in case of hunting – tracing of prey, in case of warfare – tracing of enemy), 5) physical training and the need to avoid physical injuries.

- Hunting in the 15th-16th centuries really helped the rulers of the GDL to establish, maintain and develop diplomatic relations with foreign rulers, to entertain and dully welcome (according to the traditions prevailing at that time) and honour the incoming messengers from different countries, as well as to foster loyalty relationships within the manor of the ruler of the GDL and beyond it.

- In the 15th-16th centuries, the hunts of the ruler of the GDL were conducted in accordance with the ceremonial of the ruler's manor, which corresponded to the model practiced by European nobles at that time, but had distinctive differences specific only to the GDL. Just like the hunts organised by the ruler had a clear plan for their organization, travel and participants' accommodation, the hunting ceremonial was also characterized by certain stages: the hunt that would start with the ruler's order, would end with the distribution of the quarry and gifts to the most distinguished hunt participants and long-lasting feasts. Thus, the process of the hunts of the GDL's ruler was not chaotic and accidental, but strictly determined by the hunting ceremonial, the central figure of which was the very ruler; and the coordinator, the Grand Master of the Hunt.

- In the late Middle Ages and in the Early Modern Times, every country or region (depending on its geographical location and long-standing traditions) had a specific concept of the hunting ritual, which was taken into account while establishing legal norms, which had to protect animal species that the ruler liked to hunt. Despite the hunting peculiarities of the ruler of the GDL, the concept and representation of this entertainment responded to the model practiced by the Western European ruling elite of the 15th-16th centuries and declared the integration of the manor of the Grand Duke of Lithuania to the co-European communicative space of that time.

Tyrimo problema ir aktualumas

Medžioklės, kaip istorinio, reiškinio esmė negali būti apibrėžiama vien ūkiniu aspektu. Viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais ji buvo įvairiapusis simbiozinis ryšys, apjungęs tiek Lietuvos didžiojo kunigaikščio kasdienybę, tiek ekonominę valstybės gyvenimą ir net užsienio politiką, bei iš dalies formavęs suvereno įvaizdį ir legitimavęs jo valdžią. Tuo tarpu iki šiol Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau LDK) valdovo medžioklės ūkio (ir šios pramogos) socioekonominis, sociopolitinis bei mentalinis aspektai tyrinėjami sporadiškai ir nevienalyčiai, todėl kelia daugybę klausimų, kurie reikalauja nuodugnaus šaltinių ir istoriografijos tyrimo. Lietuviškojoje istoriografijoje stokojama kompleksinio požiūrio į valdovo medžioklės ūkį ir į medžioklės sampratą bei šios pramogos vietą valdovo dvaro gyvenime apskritai.

LDK valdovo medžioklės kompleksiškas tyrimas papildo viso Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ūkio bei valdovo kasdienos istorijos kontekstą. Disertacijoje gilinamasi į medžioklės ūkio administravimo įteisinimo istoriją, lyginant ją su Vakarų Europos valstybėse vykusiais panašiais procesais. Dėl šios priežasties šis tyrimas užpildo istoriografinę spragą komparatyvistinių tyrimų plotmėje, kadangi taikoma lyginamoji analizė leidžia pažvelgti už LDK ribų ir tokiu būdu išgryninti LDK valdovo medžioklės ūkio apsaugos, o tuo pačiu ir jos sampratos specifiškumą. Būtent dėl šios priežasties itin aktuali tampa artimų LDK valstybių: Lenkijos Karalystės bei Šventosios Romos imperijos medžioklės teisės analizė minėtu aspektu. Tyrimui pasirinktos valstybės nėra atsitiktinės. Jų svarbą grindžia ilgas šimtmečius trukę glaudūs tarpusavio politiniai bei kultūriniai ryšiai⁵⁹. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, jog Vakarų Europos istoriografijoje ankstyvųjų naujųjų laikų vokiečių medžioklės teisę priimta laikyti labiausiai išstobulinta ir rafinuota. Pastaroji traktuotina, kaip dariusi didžiausią įtaką kitų Vakarų Europos valstybių medžioklės teisei⁶⁰.

Šioje disertacijoje bene pirmą sykį istoriografijoje į LDK valdovo medžioklės ūkį žvelgiama kaip į atskirą nuo miškų ūkio atskirtą, šiek tiek decentralizuotą makropasaulį,

⁵⁹ Kiaupienė J., Lukšaitė I. Lietuvos istorija. Veržli naujųjų laikų pradžia. T. V. Vilnius. Baltos lankos. 2013. P. 54 – 66, 106 – 117 etc.

⁶⁰ Michael L. W. The history of German Game Administration//Forest Conservation History. Vol. 14., No. 3 (Oct.), 1970. P. 7.

turintį konkrečią, tačiau paslankią struktūrą bei jos priežiūros schemas, reglamentuotas valstybės įstatymais. Nauja ir tai, kad disertacijoje medžioklės makropasaulis (LDK valdovo medžioklės ūkis bendrąja prasme) atskiriamas nuo LDK valdovo medžioklės mikropasaulio, t. y. valdovo medžioklės ūkio pareigūnų, kurie sudarė atskirą sociopolitinį valdovo dvaro kontingentą, vienijamą pramoginės LDK valdovo medžioklės. Aktualumo tyrimui suteikia ir kiti disertacijoje atskleidžiami probleminiai pjūviai: materialinis LDK valdovo medžioklės aprūpinimas, medžioklė ir diplomatija LDK valdovo aplinkoje, medžioklės reikšmė pasirengimo kariniams žygiams kontekste. Valdovo medžioklės ceremonialo rekonstrukcija ir mentalinis medžioklės fenomeno suvokimas itin populiarų tyrimų kryptis Vakarų istoriografijoje, ypač Jungtinėse Amerikos Valstijose, tačiau Lietuvoje kompleksinio požiūrio į minėtus tyrimo aspektus neturime iki šiol, todėl disertacijoje analizuojama problematika – vienas pirmųjų bandymų kompleksiskai pažvelgti į LDK valdovo medžioklę ne tik per socioekonominę, bet taip pat ir per sociopolitinę bei mentalinę prizmes.

Medžioklės fenomeno atskleidimas reikalauja interdisciplininių tyrimų, kadangi daugeliu atvejų istoriniuose šaltiniuose randama informacija nėra pakankama temos problematikos atskleidimui. Medžioklės istorijos tyrimas iš tyrėjo reikalauja bent minimalaus archeologijos, dailės istorijos, zoologijos, ornitologijos, arboristikos mokslų išmanymo. Dėl šios priežasties miško ir medžioklės istorijos klausimus daugiausiai tyrinėja gamtos mokslų atstovai. Nors kultūrinė ekologija Vakarų istoriografijoje yra populiarūs mokslinių tyrimų kryptis, tačiau Lietuvoje ji nesusilaukia populiarumo ir tik pastaraisiais metais susidomėta tokių tyrimų galimybėmis. Lenkijoje didelį indėlį į ne antropocentrinės paradigmos sklaidą istorijos moksle įnešė Eva Domanska⁶¹. Ši „posthumanistinė“ tyrimo prieiga leidžia pažvelgti į gamtą, florą ir fauną kaip į savarankiškus tyrimo objektus, neretai tyrimo lauku pasirenkant žmogaus ir gamtos sąveiką. E. Domanska teigia, kad šiame tyrimų lauke nėra griežtų mąstymo klišių, tačiau kultūrinės ekologijos tyrimai analizuoja žmogaus santykį su gyvąja gamta, o šios prieigos pasirinkimas nėra vien noras vaikytis naujausias istoriografinės madas⁶². Tai – anot autorės, į ateitį orientuotas etinis pasirinkimas. Vienintelė sintezė lietuvių istoriografijoje,

⁶¹ Domanska E. Beyond Anthropocentrism in Historical Studies//Historein. T. 10(2010). S. 118–130.

⁶² Ibidem. P. 120.

tirianti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės medžioklės istoriją, yra G. Isoko knyga „Lietuvos girių ir medžioklės istorija“⁶³, tačiau tai toli gražu ne mokslinis darbas. Bene vienas pirmųjų mokslinių publikacijų, skirtų įvairiems visuomenės ir gamtos sąveikos aspektams atskleisti, yra Artūro Dubonio Lietuvos istorijos III tome parašytas tekstas⁶⁴. Visuomenės ir gamtos sąveikos problematiką (tik vėlesnio laikotarpio) taip pat analizavo G. Sliesoriūnas⁶⁵.

Tyrimo objektas

Disertacijos objektas yra LDK valdovo medžioklės fenomenas: vienu svarbiausiu jo sandu laikysime LDK valdovo medžioklės ūkio klostymąsi ir raidą, tiksliau – jo organizavimą ir plėtrą, materialinį aprūpinimą, medžioklės formas ir ceremonialą bei medžioklės fenomeno sklaidą LDK valdovo aplinkoje. Kitas reikšminis disertacijos objekto sandas – Lietuvos didžiojo kunigaikščio medžioklės ūkį aptarnaujantys pareigūnai ir pagalbinis personalas bei jų funkcijos.

Chronologinės ribos

Laikotarpis nuo XV a. pradžios iki XVI a. antrosios pusės (1572 m.) pasirinktas neatsitiktinai. Aktyvėjant valstybės kūrimo procesams ir formuojant medžioklės ūkį, LDK valdovas ėmė rūpintis pastarojo administravimu ir priežiūra. Taigi, nepaisant fakto, jog Lietuvos didžiojo kunigaikščio medžioklės ūkio genezės chronologija ankstyvesnė, šaltinių stoka vertė tyrimo pradžią sieti su XV a. Galutine tyrimo riba laikysime XVI a. antrą pusę, tiksliau – 1572 m., kadangi paskutiniojo Jogailaičių dinastijos atstovo Žygimanto Augusto mirtis tiesiogiai paveikė visus minėtus LDK valdovo medžioklės ūkio aspektus. Būtent valdant Jogailaičiams LDK plytėję medžioklės plotai kartu buvo ir jų tėvonija, teikianti medžioklės malonumus, ne vien ekonominę naudą, todėl tiek šių teritorijų administravimas, tiek traktavimas mentalinėje plotmėje po Ldk Žygimanto Augusto mirties neabejotinai kito. Taip pat elekcinių valdovų įsitvirtinimas, sudėtinga

⁶³ Isokas G. Lietuvos girių ir medžioklės istorija. Vilnius. 2006.

⁶⁴ Dubonis A. Pirmieji du Lietuvos šimtmečiai. Geografinė, geopolitinė, geokultūrinė aplinka. Gyventojai// Lietuvos istorija. XIII a. – 1585 m. Baronas D., Dubonis A., Petrauskas R. T. 3. Vilnius. Baltos lankos. 2011. P. 19–240.

⁶⁵ Sliesoriūnas G. Lietuvos istorija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija XVI a. pab. – XVIII a. pradžioje (1588–1733). Vilnius. Lietuvos istorijos instituto leidykla. 2015. P. 111–118.

šalies tarptautinė padėtis XVII a. smarkiai įtakojo visos valstybės gyvenimą. Sekinantys karai reikalavo daugybės resursų, o LDK valdovo miškų ūkis tapo svarbiu išdo papildymo šaltiniu⁶⁶. Akivaizdu, jog miško ūkis buvo glaudžiai susijęs su medžioklės ūkiu, todėl ir pastarasis patyrė dideles permainas. Pasikeitęs Lietuvos didžiojo kunigaikščio požiūris į miškų administravimą keitė iki tol (per XV – XVI a.) suformuotą LDK valdovo medžioklės ūkio organizaciją. Tačiau, suprantama, neišvengsime ekskursų į ankstesnius bei vėlesnius laikotarpius, kadangi kai kurie šaltiniai, teikiantys naudingos informacijos apie LDK valdovo medžioklės ūkį XV – XVI a. (1572 m.), yra iš ankstyvesnio (t. y. XIV a.) arba vėlyvesnio (t. y. XVII a.) laikotarpio.

Tyrimo metodai

Naudodami analitinį, retrospektyvinį, komparatyvinį bei prozopografinį tyrimo metodus, analizuosime ir kritiškai įvertinsime šaltinius. Taip pat apibendrinsime ir papildysime iki šiol atliktus mokslinius tyrimus, susijusius su LDK valdovo medžioklės ūkio socioekonomiais, sociopolitinais ir mentaliniais XV – XVI a. aspektais.

Disertacijos tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas – ištirti medžioklės fenomeno Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje XV–XVI a. (1572 m.) socioekonominius, sociopolitinius ir mentalinius aspektus. Šiam tikslui pasiekti iškeliama šie uždaviniai: 1) Atlikti Šventosios Romos imperijos, Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės medžioklės ūkio administravimo įteisinimo teisyneose ir juridiniuose dokumentuose lyginamąją analizę. 2) Išanalizuoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovo medžioklės makropasaulio XV – XVI a. (1572 m.) struktūrą bei nustatyti ją sudarančių objektų tipologiją. Nustatyti LDK valdovo medžioklės dvarų ir gaudymviečių lokaciją. Šių dalykų atskleidimas leidžia geriau suprasti LDK valdovo medžioklės ūkio sandarą bei išvelgti jam būdingus bruožus. 3) Ištirti, kaip buvo formuojama LDK valdovo medžioklės ūkį administruojančių ir prižiūrinčių pareigūnų sistema, turėjusi užtikrinti sėkmingas didžiojo kunigaikščio medžioklės bei

⁶⁶ A. Tyla, tyrinėjęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdą XVI a. antroje pusėje – XVII a. viduryje teigia, kad: „Girių eksploatacija buvo tarsi savotiška valstybės taupyklė, kurią galima panaudoti staiga atsiradusiems neatidėliojamiems finansiniams reikalams spręsti“. Tyla A. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdas XVI a. antroje pusėje – XVII a. vidurys. Vilnius. 2012. P. 184.

garantuoti sklandžią medžioklės ūkio veiklą. 4) Nustatyti LDK valdovo medžioklės ūkio mikropasaulį sudariusių pareigūnų bei jiems pavaldžių medžioklės tarnybas turėjusių valstiečių kontingentą. 5) Ištirti, kokios buvo pagrindinės medžioklės pareigūnų funkcijos, prižiūrint, aprūpinant bei plėtojant LDK valdovo medžioklės ūkį bei organizuojant didžiojo kunigaikščio medžioklės, kokią įtaką šios jų užimamos pareigos darė tolesnei politinei karjerai. 6) Atskleisti materialinio LDK valdovo medžioklės aprūpinimo sistemos principus. 7) Ištirti medžioklės svarbą valstybės diplomatijos kontekste. 8) Nustatyti, kokia buvo LDK valdovo medžioklės reikšmė ir samprata XV – XVI a. 9) Ištirti mentalinį girios ir medžioklės vaizdinį XV – XVI a. valdančiojo elito savimonėje. 10) Ištirti ir rekonstruoti pramoginės Lietuvos didžiojo kunigaikščio medžioklės ceremonialą ir reikšmę valstybės užsienio politikos bei pasirengimo karui kontekstuose.

Disertacijoje naudojamos sąvokos ir terminai

LDK valdovo medžioklės *makropasaulis* – LDK valdovo medžioklės ūkį sudariusių objektų: įvairių miško rūšių plotų ir girių, gaudymviečių, varų ir medžioklės ūkio administracinių centrų – medžioklės dvarų bei medžiojamos faunos visuma.

LDK valdovo medžioklės *mikropasaulis* – LDK valdovo medžioklės makropasaulį prižiūrėjusių pareigūnų ir jiems pavaldžių medžioklės tarnybas turėjusių valstiečių visuma, o taip pat valdovo dvaro kontingentas, atsakingas už LDK valdovo pramogines medžiokles.

Medžioklės regalija – suvereno ar kilmingojo išskirtinė teisė medžioti stambiuosius žvėris.

Medžioklės monopolis – valdovo teisė valdyti konkrečią medžioklės ūkio sritį, pavyzdžiui, stumbrų veisimą ir jų medžioklę.

LDK valdovo *medžioklės dvaras* – LDK valdovo rezidencijos, medžioklių metu „tarnavę“ kaip medžioklės dvarai, o taip pat specialiai vien medžioklėms įsteigti dvarai (t. y. abiejų tipų objektai), konkrečių ir pasikartojančių valdovo medžioklių metu funkcionavę kaip medžioklės dvarai, šiame tyrime traktuojami, kaip LDK valdovo medžioklės ūkio vienetai.

Medžioklės ūkis – per XIV–XVI a. susiformavęs makropasaulis, kurio veikimo principai reglamentuoti valdovo medžioklės interesus ginančiais įstatymais, apimantis valdovo

domene esančias medžioklės naudmenas ir fauną, medžioklės kilnojamą ir nekilnojamą architektūrą, dvaro medžioklės pareigūnus ir medžioklės tarnybas turinčius valstiečius, reikalingus valdovo medžioklei aprūpinti.

Gaudymvietė (lot. *venacionibus*, rusėn. *ловы, ловища*, lenk. *łowy*) – juridiškai ir administraciškai apibrėžta teritorija, priklausiusi valdovui arba bajorams, kurioje buvo rengiamos medžioklės, o valdovui arba bajorams priklausę specialias medžioklės tarnybas turintys valstiečiai atlikdavo prievoles dvarui.

Vara (rusėn. *оотынь*) – gaudymvietės viduje išskirta įvairaus dydžio miško, raistų ar laukų teritorija, kuri galėjo būti dviejų tipų: natūrali, kurioje dėl gamtinių sąlygų ir maisto gausos, mėgo laikytis žvėrys bei paukščiai (todėl čia vykdavo medžioklės su varovais), arba sufomuotos ūkinės žmogaus veiklos.

Istoriografija

Iki XIX a. į LDK valdovo medžioklės ūkio organizavimo ir plėtros problematiką žvelgta ne kaip į mokslinio – istorinio tyrimo objektą, vertą nuodugnios analizės, o veikiau kaip į ūkinį, administracinį bei pramoginį kilmingųjų kasdienos elementą, neturintį gilesnių istorinių „šaknų“. Į LDK valdovo medžioklės ūkio organizavimo ir plėtros klausimus mokslinėje literatūroje bandyta pažvelgti tik XIX a. pirmojoje pusėje. Istoriografijoje gali būti išskiriamos įvairios mokslininkų prieigos prie minėtos temos.

Ūkinis aspektas. LDK valdovo medžioklės ūkio organizavimo ir plėtros klausimai specialiai dar nėra tyrinėti mokslinėje literatūroje iki šiol, tačiau yra nemažai istorikų darbų, bendrąja prasme aptariančių LDK valdovo ūkį, kuriuose neretai dėmesio skiriama ir miško bei medžioklės ūkio problematikai. Šiame kontekste itin didelį indėlį į minėtus tyrimus įnešė apie LDK ūkį rašę istorikai (M. Dovnar - Zapolskis⁶⁷, V. Kamienieckis⁶⁸, V. Pičeta⁶⁹, O. Hedemanas⁷⁰, J. Totoraitis⁷¹). XX a. II p. pastebimas aiškus išeivijos susidomėjimas LDK miško ir medžioklės ūkio istorija. XX a. septintajame dešimtmetyje

⁶⁷ Довнар – Запольский М. Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах. Киев. 1901; naujausias fotograf. leidimas: Минск. 2009.

⁶⁸ Kamieniecki W. Rozwój własności na Litwie w dobie przed I Statutem. Kraków. 1914.

⁶⁹ Пичета В. I. Аграрная реформа Сигизмунда – Августа в Литовско – Русском государстве. Москва. 1958.

⁷⁰ Hedemann O. Dawne puszcze I wody. Wilno. 1934.

⁷¹ Totoraitis J. Sūduvos Suvalkijos istorija. T. 1. Antrasis leidimas. Marijampolė. 2003.

JAV publikuoti net kelių skirtingų autorių darbai, susiję su minėta tematika (A. Rukuiža⁷², V. Žemaitis⁷³, Z. Ivinskis⁷⁴). Solidžią monografiją, skirtą Palenkėje buvusiems Žygimanto Augusto dvarams, paskelbė lenkų istorikas J. Marošekas⁷⁵. Išsamiausia monografija, skirta Piastų ir Jogailaičių rengtų medžioklių Lenkijoje aptarimui⁷⁶ yra A. Samsonovič veikalas. Ši monografija yra 1991 m. publikuotos knygos tokiu pat pavadinimu papildytas leidimas. A. Samsonovič analizuoja medžioklės istorijos tyrimų bei terminologijos, medžiotos faunos ir medžioklės ūkio organizavimo specifikos problematiką X – XVI a. Lenkijoje. Kritiškai įvertinta istoriografija ir šaltiniai leidžia autorei daryti plataus masto palyginimus ir apibendrinimus. Tačiau naratyvas orientuojamas į Lenkijos realijas, todėl tekste atskleidžiamas būtent šios šalies medžioklės ūkio organizavimo sistemos modelis, kuris gali tapti puikiu palyginimų šaltiniu, atliekant adekvatų LDK valdovo medžioklės ūkio tyrimą.

Juridinis aspektas. Miškų ūkio teisinį reguliavimą ir gyvūnijos apsaugą LDK tyrinėjo teisės istorikai (S. Vansevičius⁷⁷, J. Machovenko⁷⁸). Atskirai derėtų paminėti veikalus, kuriuose analizuojami Šventosios Romos imperijos medžioklės teisės raidos procesai, leidžiantys atlikti lyginamąjį tyrimą. Šventosios Romos imperijos medžioklės teisės genezę bei jos raidą išsamiausiai pristato L. W. Michelis⁷⁹, tačiau tyrimui taip pat itin aktualūs K. Ekarto⁸⁰ ir K. Štyglico⁸¹ tyrimai, leidžiantys gilintis į teisinių sąvokų reikšmių raidą.

Pramoginis aspektas. Dar viena prieiga prie LDK valdovo medžioklės ūkio organizavimo ir plėtros klausimų istoriografijoje pastebima kasdienybės tyrimų kontekste,

⁷² Rukuiža A. Lietuvos miškai ir jų likimas. USA. 1963.

⁷³ Žemaitis V. Pietinė Lietuva G. Valavičiaus 1559 metų Lietuvos girių aprašyme. Čikaga. 1964.

⁷⁴ Ivinskis Z. Grigaliaus Valavičiaus „Girių revizija“ ir Lietuvos didžiųjų girių sunykimo priežastys// Žemaitis V. Pietinė Lietuva G. Valavičiaus 1559 metų Lietuvos girių aprašyme. Čikaga. 1964. P. 31 – 35.

⁷⁵ Maroszek J. Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta. Białystok. 2000.

⁷⁶ Samsonowicz A. Łowiectwo w Polsce Piastów i Jagiellonów. Warszawa. 2011.

⁷⁷ Vansevičius S. Miškų ūkio teisinis reguliavimas ir gyvūnijos apsauga feodalinėje Lietuvoje// Socialistinė teisė. Nr. 4. 1974. P. 52 – 54.

⁷⁸ Machovenko J. Miškų teisinė apsauga Lietuvos Statutuose // Teisė. Vilnius. Nr. 86. 2013. P. 7 – 19; Machovenko J. Laukinės gyvūnijos teisinė apsauga Lietuvos Statutuose – viešojo ar privataus intereso gynimas? Iš Nepriklausomos Lietuvos teisės: praeitis, dabartis ir ateitis. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys: Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui. Vilnius. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija. 2012. P. 585–595.

⁷⁹ Michael L. W. The history of German Game Administration //Forest Conservation History. Vol. 14., No. 3 (Oct.), 1970. P. 6 – 16.

⁸⁰ Eckhardt K. Pactus Legis Salicae. Göttingen: Musterschmidt – Verlag. 1954.

⁸¹ Stieglitz Christian. Geschichtliche Darstellung der Eigentumsverhältnisse an Wald und Jagd in Deutschland von den ältesten Zeiten bis zur Ausbildung der Landeshoheit. Leipzig. Verlag Brockhaus F. A. 1832. P. 24.

kuomet tyrimo objektu laikomas ne ūkinis, o pramoginis aspektas. Atskirų monografijų, atskleidžiančių medžioklės, kaip XV – XVI a. kilmingųjų pramogos paveikslą, lietuvių istoriografijoje iki šiol nėra, todėl mūsų tyrimui itin aktualūs tampa istorikų straipsniai ir mokslinių šaltinių publikacijų komentarai, skirti LDK kasdienybės istorijos tyrimams. (R. Čapaitės⁸², J. Marošeko⁸³, R. Petrausko⁸⁴, D. Antanavičiaus⁸⁵, T. Veteikio⁸⁶, G. Mickūnaitės⁸⁷, R. Ragauskienės⁸⁸).

Prozopografinis aspektas. Tyrimui taip pat aktualūs įvairūs veikalai, kuriuose tyrinėjami LDK valdovo dvaro pareigūnai, jų funkcijos, savimonės pokyčiai (I. Lappo⁸⁹, R. Petrauskas⁹⁰). Tyrimui reikšminga dar viena leidinių grupė – LDK pareigūnų sąrašai⁹¹, itin svarbūs, tiriant LDK valdovo medžioklės ūkio organizavimą, kadangi didžiojo kunigaikščio medžioklės ūkio priežiūra be jų negalėjo tinkamai funkcionuoti.

Lokalinės istorijos tyrimų kontekstas. LDK valdovo medžioklės ūkio organizavimo ir plėtros klausimai bei problematika neretai fragmentiškai atsispindi ir lokalinės istorijos tyrimuose (R. Ragauskienė) bei atskiriems Lietuvos regionams skirtuose gamtininkų bei geografų darbuose (A. Brukas, F. Kavoliūtė).

⁸² Čapaitė R. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kasdienybė pagal jo ir jo amžininkų korespondenciją// Alytaus miesto istorijos fragmentai. Sudarė Jakunskienė A. Alytus. 2001. P. 10 – 27.

⁸³ Maroszek J. Ogrody królewskie w Wilnie i innych rezydencjach Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI wieku// Królewskie ogrody w Polsce. Materiały sesji naukowej. Warszawa. 2001.

⁸⁴ Petrauskas R. Vytauto dvaras: struktūra ir kasdienybė// Naujasis židinys. Aidai. Nr. 1 – 2. 2003. P. 39 – 44. (Toliau: Petrauskas R. Vytauto dvaras); Petrauskas R. Nuo Vytauto iki Aleksandro Jogailaičio: didžiojo kunigaikščio dvaro tęstinumo problema// Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha. Sudarė Steponavičienė D. Vilnius. 2007. (Toliau: Petrauskas R. Nuo Vytauto iki Aleksandro Jogailaičio); Petrauskas R. Aleksandro Jogailaičio dvaras ir jo sąskaitų knygos// Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494 – 1504). Parengė D. Antanavičius, R. Petrauskas. Vilnius. 2007. (Toliau: Petrauskas R. Aleksandro Jogailaičio dvaras ir jo sąskaitų knygos).

⁸⁵ Antanavičius D. Įvadas//Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto dvaro sąskaitos (1543 – 1548). Parengė Antanavičius D., vertė Narbutas S. Knyga 2. Vilnius. 2012. P. VIII.

⁸⁶ Veteikis T. Lietuvos pristatymas Europai Giesmėje apie stumbrą// Raštai. Mikalojus Husovianas. Vilnius. 2007.

⁸⁷ Ragauskienė R. „Cave canem“: žmogus ir šuo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a.// Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija. Vilnius. 2010. Nr. 80/ 4.

⁸⁸ Ragauskienė R. „Cave canem“: žmogus ir šuo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a.// Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija. Vilnius. 2010. Nr. 80/ 4.

⁸⁹ Лаппо И. Великое Княжество Литовское за время отъ заключения Люблинской унии до смерти Стефана Батора (1569 – 1586). Т. 1. С. Петербург. 1901.

⁹⁰ Petrauskas R. Titulas ir valdžia: Lietuvos didžiosios Kunigaikštystės didikų savimonės pokyčiai XVI amžiaus pirmoje pusėje// Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys. Sud. Valikonytė I., Steponavičienė L. Vilnius. 2005. P. 35 – 45.

⁹¹ Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku. Ułożył i wydał Boniecki A. Warszawa. 1887.; Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV – XVIII wieku. Pod redakcją Gąsiorowskiego A. Kórnik. 1994.

Itinerariumai. Svarba tyrimui išsiskiria mokslininkų parengti LDK valdovų itinerariumai⁹². Šie darbai leidžia tirti didžiojo kunigaikščio dvaro mobilumą, išsiaiškinti laiko intervalus, skyrusius LDK valdovo medžiokles, bei pagrindinius jo maršrutus.

Šaltiniai

Disertacijoje naudojamosi publikuotais ir nepublikuotais šaltiniais, saugomais Vyriausiam senųjų aktų archyve Varšuvoje, Lietuvos valstybės istorijos archyve, Vilniaus universiteto bibliotekos ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyriuose. Šaltinius, kurie naudojami disertacijoje, visų pirma galime suskirstyti į dvi grupes: rašytinius nepublikuotus ir publikuotus bei ikonografinius. Pagal pobūdį pirmuosius galime suskirstyti į ūkinius, naracinius, norminius (administracinio pobūdžio) dokumentus. Pirmajai grupei priklauso LDK valdovų dvaro sąskaitų knygos, kurios teikia nors ir itin fragmentišką, tačiau smulkmenišką ir nepakeičiamą informaciją apie LDK valdovo medžioklės ūkio materialinį aprūpinimą, organizavimą, medžioklės ūkio pareigūnus bei medžiokles aptarnaujantį personalą. Dvaro sąskaitų knygose esanti informacija leidžia atsekti valdovo medžioklių itinerariumą. Tiesa, dėl informacijos fragmentiškumo sunku taikyti statistinį metodą. Dėl skirtingų matavimo vienetų ir apytikrių jų verčių, sumuojant didelius ir ilgo laikotarpio duomenis susidarytų pernelyg didelė paklaida. Todėl disertacijoje apsisauta ties susisteminta medžiaga, randama šio tipo šaltiniuose. Kita pavienių šaltinių grupė, reikšminga tyrinėjant LDK valdovo medžioklės pareigybes, yra valdovo raštai, didikų privatūs dokumentai⁹³.

Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomi Vladislavo Zachorskio prisiminimai⁹⁴, kuriuose pažymimas įsimintinas LDK valdovo organizuotos medžioklės

⁹² Kolankowski L. *Itinerarium Zygmunta Augusta od wyjazdu z Krakowa, 1 – go sierpnia 1543 roku, do przyjazdu do stolicy koronnej po śmierci Zygmunta I, 25 – go maja 1548 roku*// *Zygmunt August wielki książę Litwy do roku 1548*. Lwów. 1913; Gąsiorowski A. *Itinerarium króla Zygmunta Starego 1507 – 1548. Itineraria dwo ostatnich Jagiellonów*// *Studia Historyczne*. R. XVI. Z. 2 (61). 1973; Neuman M., Pietkiewicz K. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio itinerariumas (1492 – 1506 m. rugpjūtis)*// *Lietuvos istorijos metraštis*. 1995. Vilnius. 1996.; Wrede M. *Itinerarium króla Stefana Batorego 1576 – 1586*. Warszawa. 2010; Pietkiewicz K. *Itinerarium Króla Aleksandra Jagiellończyka 1492–1506*. Warszawa. 2016.

⁹³ Archyviniai šaltiniai: Archiwum Główne Akt Dawnych (Toliau: AGAD). F: Archiwum Skarbu Koronego. Dz. I: Rachunki Królewskie. Nr. 87. MKF 30601, Nr. 110. MKF 30626. Cz. II., Nr. 115, Nr. 124a., Nr. 140, Nr. 169. MKF 30687; Archiwum Warszawskie Radziwiłłów (Toliau: AR). Dz. V. Listy Domów Obcych., Dz. XI. Dokumenty Familijne; Dz. XXIII. Dokumenty do Dóbr Służące, Dz. XXVII. Sumariusze i Inwentarze Archiwów Radziwiłłowskich; Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Rankraščių skyrius (Toliau: LMAVB. RS).

⁹⁴ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (Toliau: LVIA). F. 1135 (Šv. Pranciškaus ir Šv. Bernardino bažnyčia Vilniuje). Ap. 8. B. 10. L. 237.

epizodas, kurio metu buvo išgelbėta Ldk Žygimanto Augusto gyvybė. Taigi, šiame šaltinyje esanti informacija mūsų tyrimui suteikia unikalių žinių apie XVI a. LDK medžioklės tradicijas. Daug informacijos apie Lietuvos didžiojo kunigaikščio medžioklės suteikia kartografiniai⁹⁵, daiktiniai šaltiniai, užfiksuoti archeologų ataskaitose, leidžiančiose spręsti apie materialinį LDK valdovo organizuojamų medžioklių aprūpinimą. LDK valdovų rūmų archeologinių tyrimų ataskaitos duomenimis⁹⁶ remiamės ir mūsų tyrime.

Kadangi publikuotų šaltinių galimybės, tiriant LDK valdovo medžioklės ūkio organizavimą ir plėtrą, toli gražu dar nėra pakankamai išnaudotos, šio tyrimo metu didžiausias dėmesys bus sutelktas į šią šaltinių grupę. Publikuotus šaltinius taip pat galime skirstyti į smulkesnius pogrupius pagal dokumentų pobūdį, kadangi šaltinių, leidžiančių tirti pasirinktą temą, spektras yra labai platus. Vytauto Didžiojo epistolarika⁹⁷, ar šio valdovo privilegijų rinktinės⁹⁸, amžininkų liudijimai⁹⁹ yra unikalūs šaltiniai, bandant rekonstruoti Ldk Vytauto medžioklės įpročius bei jo pamėgtas medžioklės vietas. Svarbu pažymėti, jog panašaus pobūdžio informacijos (tik apie vėlyvesnį laikotarpį) randame ir Valentino Saurmano laiškų, skirtų imperatoriui Ferdinandui I, rinktinėje¹⁰⁰. Itin daug naudingos informacijos tyrimui suteikia XV – XVI a. keliautojų prisiminimai ir įspūdžiai apie LDK.

Vertingos informacijos apie didžiojo kunigaikščio medžioklės dvarus bei medžioklės randame leidinyje, skirtame Žilibero de Lanua viešnagės LDK įspūdžiams¹⁰¹. Šie prisiminimai pateikia unikalios informacijos apie to meto LDK valdovo medžioklės

⁹⁵ Vilniaus universiteto biblioteka. Rankraščių skyrius (Toliau: VUB. RS). F. 23–135.

⁹⁶ Rumbutis S. Paukščio skeleto su odiniais dirželiais ant kojų apibūdinimas. (VRŽ VR 2008, I Ofic., išorė, VII planas, Kv.20/G)// LDK valdovų rūmų archeologinių tyrimų metu (2005 – 2008 m.) surastų paukščių skeletų dalių, kiaušinių lukštų ir odinių dirbinių, skirtų medžioklei laikytiems paukščiams apibūdinimas. 2009. P. 11. Už galimybę pasinaudoti rengiamos ataskaitos medžiaga autorė dėkoja ataskaitos parengėjams P. Blaževičiui ir P. Bugiui.

⁹⁷ Prochaska A. Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae (1376 – 1430). Monumenta medii aevi historica. Res gestas Poloniae illustrantia. Cracoviae. 1882 (Toliau: CEV).

⁹⁸ Vitoldiana. Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1386–1430. Zeb. Ochmański J. Państwowe wydawnictwo naukowe. Warszawa – Poznan. 1986.

⁹⁹ Długosz J. Opera omnia. T. 3. Kraków. 1877, Długosz J. Opera omnia. T. 4. Kraków. 1868, Długosz J. Opera omnia. T. 5. Kraków. 1869.

¹⁰⁰ Valentino Saurmano laišakai imperatoriui Ferdinandui I iš Žygimanto Augusto Vilniaus dvaro (1561 – 1562). Parengė Antanavičius D., Gerulaitienė V. Vilnius. 2009.

¹⁰¹ Klimas P. Ghillebert de Lannoy: dvi jo kelionės Lietuvon Vytauto Didžiojo laikais. Kaunas. 1930.; Dvi Žilibero de Lanua kelionės į Lietuvą// Kraštas ir žmonės. Parengė Jurginis J., Šidlauskas A. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius. 1988.

organizavimą, XV a. pradžios kilmingųjų kasdienybę. Sigismundo Herberšteino užrašai¹⁰² teikia informacijos apie LDK valdovo medžioklės ūkio objektus, stumbrų medžioklę, kurios monopolis aptariamuoju laikotarpiu priklausė tik didžiajam kunigaikščiui. Ne mažiau informatyvūs ir Venecijos ambasadoriaus Ambrozijaus Kontarinio¹⁰³ liudijimai apie viešnagę Lietuvoje ar 1575 m. Jurgio Radvilos kelionės į Italiją dienoraštis¹⁰⁴. Minėti šaltiniai leidžia daryti prielaidas apie XV – XVI a. svečių priėmimo protokolą (kuriame medžioklė užėmė ne paskutinę vietą) bei to meto komunikacinę erdvę. Išskirtinio pobūdžio šaltinių grupė – įvairūs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aprašymai¹⁰⁵, mūsų tyrimui teikiantys žinių apie LDK valdovo medžioklės dvarus bei jų lokaciją. Tyrimui aktualios ir kronikos¹⁰⁶, kuriose randame duomenų apie LDK valdovo medžioklės ritualo specifiką.

Atskira mūsų tyrimui itin reikšminga šaltinių grupė – amžininkų kūriniai, atspindintys to meto valdančiojo elito savimonę medžioklės reikšmės aspektu ir išryškinantys jos pokyčius epochų kaitoje. Išsamiausias pasakojimas apie šią valdovo pramogą – Mikalojaus Husoviano veikalas apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę¹⁰⁷. Apie mentalinius pokyčius, susijusius su pramoginėmis LDK valdovo medžioklėmis, leidžia spręsti ir Martyno Kromerio¹⁰⁸, Luko Gurnickio¹⁰⁹ ar Mykolo Lietuvio¹¹⁰ kūriniai.

¹⁰² Сигизмунд Герберштейн. Записки о Московии в двух томах. Памятники исторической мысли. Т. I. Москва. 2008.; Imperatoriaus pasiuntinio Sigismundo Herberšteino 1517 – 1526 metų kelionėse surinktos žinios. Apie žvėris ir jų medžiojimą.// Kraštas ir žmonės. Parengė Jurginis J., Šidlauskas A. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius. 1988.

¹⁰³ Venecijos Ambasadoriaus Ambrozijo Kontarinio lankymasis Lietuvoje// Kraštas ir žmonės. Parengė Jurginis J., Šidlauskas A. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius. 1988.

¹⁰⁴ Jurgis Radvila. Kelionė į Italiją. 1575 metų dienoraštis. Parengė: Ulčinaite E. Lietuvos dailės muziejus. 2001.

¹⁰⁵ Lietuvos kelių aprašymai, padaryti Kryžiuočių žvalgų XIV a.// Kraštas ir žmonės. Parengė Jurginis J., Šidlauskas A. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius. 1988.; Krašto aprašymai Lietuvos žemėlapiuose// Kraštas ir žmonės. Parengė Jurginis J., Šidlauskas A. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius. 1988.

¹⁰⁶ Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. Vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė: Jasas R. Vilnius. Vaga. 1971.; Vygandas Marburgietis. Naujoji Prūsijos kronika. Parengė Jasas R. Vilnius. 1999.

¹⁰⁷ Husovianas M. Raštai. Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę. Vilnius. 2007.

¹⁰⁸ Kromer Marcin. Polska. Chyli o położeniu, ludności, obyczajach, urzędach I sprawach publicznych królestwa Polskiego księgi dwie. Opracowanie Marchwińskiego R. Olsztyn. 1977.

¹⁰⁹ Gurnickis L. Lenkų dvariškis. Vertė Patiejūnienė E. Vilnius. 2009.

¹¹⁰ Mykolas Lietuvis. Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius. Vilnius. 1966.

Labai svarbi šaltinių grupė, leidžianti bene išsamiausiai pažinti LDK valdovo dvaro gyvenimą – dvaro sąskaitų knygos. Ldk Aleksandro Jogailaičio¹¹¹, Žygimanto Senojo¹¹² bei Ldk Žygimanto Augusto dvaro sąskaitų publikacijose¹¹³ esanti informacija teikia žinių apie šių valdovų medžioklės pareigūnus bei medžioklės ūkio administravimą. Tačiau daugiausiai tyrimui aktualios informacijos randame Lietuvos Metrikos (toliau LM) knygose. Užrašymų ir Viešųjų reikalų knygose¹¹⁴ pateikiami įvairaus pobūdžio dokumentai, leidžiantys tirti LDK valdovo medžioklės ūkio organizavimą ir plėtrą. Pavyzdžiui, išmokų medžioklės pareigūnams ir medžioklės tarnybas turintiems valstiečiams sąrašai, įvairios suteiktys ar kita su LDK valdovo dvarų administravimu susijusi informacija. Teismų bylų knygoje¹¹⁵ įrašytos bylos leidžia rekonstruoti

¹¹¹ Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494 – 1504). Parengė D. Antanavičius, R. Petrauskas. Vilnius. 2007.

¹¹² Kozák P., Rábai K. *Mezi periferií a centrem jagellonského světa: Registrum dvořanů knížete a krále Zikmunda I. Česká republika. 2015.*

¹¹³ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto dvaro sąskaitos (1543 – 1548). Sudarė Antanavičius D., Narbutas S. Knyga 1. Vilnius. 2009.; Księga Ekspedycji kancelarii nadwornej 1559 – 1572. Opracowała Kaniewska I. Kraków. 1997.

¹¹⁴ Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 594 (1585–1600). Parengė Baliulis A. Vilnius. 2006. (Toliau: LM. Knyga Nr. 594); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 11(1518 – 1523). Įrašų knyga 11. Parengė Dubonis A. Vilnius. 1997. (Toliau: LM. 11 – oji Įrašų knyga); Lietuvos Metrika Knyga Nr. 564 (1553 – 1567) 7 – oji Viešųjų reikalų knyga. Parengė Baliulis A. Vilnius. 1996. (Toliau: LM 7 – oji Viešųjų reikalų knyga. Knyga Nr. 564.); Lietuvos Metrika (1566 – 1572). 8 – oji Viešųjų reikalų knyga. Parengė Baronas D., Jovaiša L. Vilnius. 1999. (Toliau: LM 8 – oji Viešųjų reikalų knyga.); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 531 (1567–1569). Viešųjų reikalų knyga 9. Parengė Anužytė L., Baliulis A. Vilnius. 2001. (Toliau: LM. Knyga Nr. 531. 9 – oji Viešųjų reikalų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 3 (1440–1498). Užrašymų knyga 3. Parengė Anužytė L., Baliulis A. Vilnius. 1998. (Toliau: LM. 3 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 4 (1479–1491). Užrašymų knyga 4. Parengė Anužytė L. Vilnius. 2004. (Toliau: LM. 4 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 5 (1427–1506). Užrašymų knyga 5. Parengė Banionis E. Vilnius. 1993. (Toliau: LM. 5 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8. Parengė Baliulis A., Firkovičius R., Antanavičius D. Vilnius. 1995. (Toliau: LM. 8 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 10 (1440–1523). Užrašymų knyga 10. Parengė Banionis E., Baliulis A. Vilnius. 1997. (Toliau: LM. 10 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 12 (1522–1529). Užrašymų knyga 12. Parengė Antanavičius D., Baliulis A. Vilnius. 2008. (Toliau: LM. 12 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika (1528 – 1538). 15 – oji Užrašymų knyga. Parengė Dubonis A. Vilnius. 2002. (Toliau: LM 15 – oji Užrašymų knyga.); Lietuvos Metrika (1535 – 1537). 19 – oji Užrašymų knyga. Parengė Vilimas D. Vilnius. 2009. (Toliau: LM 19 – oji Užrašymų knyga.); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 20 (1536 – 1539). Užrašymų knyga 20. Parengė Ragauskienė R., Antanavičius D. Vilnius. 2009. (Toliau: LM. 20 – oji Užrašymų knyga); Už galimybę pasinaudoti rengiamos spaudai 21 – osios knygos medžiaga autorė dėkoja knygos parengėjui A. Duboniui (Toliau: LM. 21 – oji Užrašymų knyga). Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 25 (1387–1546). Užrašymų knyga 25. Parengė Antanavičius D., Baliulis A. Vilnius. 1998. (Toliau: LM. 25 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika (1552 – 1561). 37 – oji Užrašymų knyga. Parengė Baronas D. Vilnius. 2011. (Toliau: LM 37 – oji Užrašymų knyga.); Lietuvos Metrika (1566 – 1574). 51 – oji Užrašymų knyga. Parengė Baliulis A. Vilnius. 2001. (Toliau: LM 51 – oji Užrašymų knyga.); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 52 (1569–1570). Užrašymų knyga 52. Parengė Baliulis A., Firkovičius R. Vilnius. 2004. (Toliau: LM. 52 – oji Užrašymų knyga); Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 71 (1585–1586). Užrašymų knyga 71. Parengė Antanavičius D. Vilnius. 2008. (Toliau: LM. 71 – oji Užrašymų knyga); Метрыка Великога Княства Литовскаго. Книга записей 30. Под. Мянжынски В. Минск. 2008. (Toliau: Метрыка Великога Княства Литовскаго. Книга записей 30); Метрыка Великога Княства Литовскаго. Книга записей 70. Под. Мяцельски. Минск. 2008. (Toliau: Метрыка Великога Княства Литовскаго. Книга записей 70).

¹¹⁵ Lietuvos Metrika (1522–1530). 4 – oji Teismų bylų knyga. Parengė Lazutka S., Valikonytė I. ir kt. Vilnius. 1997. (Toliau: LM. 4 – oji TBK); Lietuvos Metrika (1528–1547). 6 – oji Teismų bylų knyga. Parengė Lazutka S., Valikonytė I. ir kt. Vilnius. 1995. (Toliau: LM. 6 – oji TBK); Lietuvos Metrika (1533–1535). 8 – oji Teismų bylų

medžioklės ūkį prižiūrėjusių pareigūnų bei valstiečių funkcijas, valdovo medžioklės aprūpinimo kontekste, kadangi teismo proceso metu dažnai atsiskleidžia jų pareigos. Tyrimui reikšmingi publikuoti įvairių aktų rinkiniai¹¹⁶, kuriuose taip pat galima rasti informacijos apie medžioklės pareigūnų funkcijas.

Juridinio pobūdžio valstybinės svarbos dokumentai sudaro dar vieną šaltinių grupę, itin aktualią mūsų tyrimui, kadangi būtent jais buvo įteisinami nauji įstatymai, formavę LDK valdovo medžioklės ūkio administravimo sistemą. Prie tokių šaltinių visų pirma galime priskirti 1559 m. Grigaliaus Grinkavičiaus Valavičiaus girių reviziją. Tyrimui svarbi buvo ir vėlyvesnė 1641 m. valdovo girių ordinacija¹¹⁷, kuri suteikė išsamios informacijos apie LDK valdovo medžioklės ūkio teritorinius pokyčius. Reikšmingas šaltinis medžioklės ūkio istorijai tirti yra specialūs Ldk Žygimanto Augusto 1567 m. Knyšino nuostatai¹¹⁸, skirti miško ir medžioklės ūkius tvarkančių pareigūnų funkcijų reglamentavimui. Ne mažiau reikšmingi, tiriant pasirinktąją temą, yra 1557 m. Valakų reformos nuostatai bei 1558 m. instrukcija matininkams bei revizoriams¹¹⁹. Prie juridinių šaltinių priskirtini ir Lietuvos Statutai¹²⁰, kuriuose užfiksuotos teisinės normos itin naudingos, atliekant įvairius su medžioklės ūkio apsauga susijusius palyginimus.

Tyrimo metu daromų išvadų pagrindimui ir galutiniam jų aiškumui išgryninti aktualūs tampa ir užsienio šalių ikonografiniai taikomosis bei vaizduojamosios dailės

knyga. Parengė Valikonytė I., Lazutka S., Šlimienė N. ir kt. Vilnius. 1999. (Toliau: LM. 8 – oji TBK); Lietuvos Metrika (1540–1543). 12 – oji Teismų bylų knyga. Parengė Valikonytė I., Šlimienė N., Viskantaitė-Saviščeviene S., Steponavičienė L. Vilnius. 2007. (Toliau: LM. 12 – oji TBK); Už galimybę pasinaudoti rengiamos spaudai 34 – osios TBK knygos medžiaga autorė dėkoja knygos parengėjoms I. Valikonytei ir N. Šlimienei. (Toliau: LM. 34 – oji TBK); Lietuvos Metrika (1555 – 1558). 37 – oji Teismų bylų knyga. Parengė Valikonytė I., Steponavičienė L. Vilnius. 2010. (Toliau: LM 37 – oji TBK); Судебная книга Витебского воеводы. М. В. Клочко 1533 – 1540. Наука. Москва. 2008. (Toliau: Судебная книга Витебского воеводы).

¹¹⁶ Радзивилловские акты из собрания Российской национальной библиотеки. Памятники истории Восточной Европы. Источники XV-XVII вв. Составитель М. М. Кром. Т. VI. Москва – Варшава. 2002.

¹¹⁷ Ординация королевских пущ в лесничествах бывшего Великого Княжества Литовского: составленная по инструкции короля Владислава IV-го комиссарами Виленским каноником и королевским секретарем Петром Далматом Исайковским и Упитским маршалком Христофором Белозором в 1641-м году. Подгот. Якобъ Федоровичъ Головацкий. Вильна. 1871.

¹¹⁸ Устава и инструкция господарским лесничимъ, данная великимъ княземъ Сигизмундомъ Августомъ// Русская Историческая Библиотека. Т. XXX. Литовского Метрика. Книга шестая публичныхъ дель. 1914.

¹¹⁹ Устава на волоки господара короля его милости у – во вьсемъ Великомъ Князстве Литовскомъ// Rimka A. Lietuvos visuomenės ūkio bruožai ligi Liublino unijos metų. Kaunas. 1925.

¹²⁰ Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Parengė I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius. Vilnius. 2001. (Toliau: PLS (1529 m.)); Statut Litewski drugiej redakcyi (1566). F. Piekosiński. Kraków. 1900. (Toliau: ALS (1566 m.)); 1588 metų Lietuvos Statutas. Parengė I. Lappo. T. 2: Tekstas. Kaunas. 1938. (Toliau: TLS (1588 m.)).

šaltiniai¹²¹, nes leidžia išvelgti analogijas tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Vakarų Europos XV – XVI a. valdančiojo elito medžioklės tradicijos, išryškinti jos panašumus bei skirtumus.

Disertacijos struktūra

Darbą sudaro įvadas, šeši skyriai, išvados, šaltinių bei literatūros sąrašas ir priedai. Pirmajame skyriuje atskleidžiama Šventosios Romos imperijos, Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės medžioklės ūkio administravimo įteisinimo teisnyuose ir juridiniuose dokumentuose procesų specifika. Aptariama medžioklės ūkio administravimo įteisinimo pradžia, medžiojančios/ medžiojamos faunos apsauga ir bausmės už neleistiną medžioklę Pirmajame Lietuvos Statute ir Europos teisnyuose bei juridiniuose dokumentuose, aptariama medžioklės ūkio terminų turinys medžioklės ūkio administravimo įteisinimo raidoje. Antrajame skyriuje, kuriame analizuojami LDK valdovo medžioklės ūkio objektai, dėmesys skiriamas Lietuvos didžiojo kunigaikščio medžioklės dvarų tinklo formavimosi ir plėtros specifikai aptarti. Gilinantis į LDK valdovo keliavimo įpročius ir ypatumus, stengiamasi atskleisti bene svarbiausios valdovo ir kitų kilmingųjų laisvalaikio pramogos bruožus, išsiaiškinti smulkiųjų medžioklės ūkio vienetų svarbą bendrame medžioklės ūkio kontekste. Trečiajame skyriuje analizuojamos LDK valdovo medžioklės ūkio pareigybės (t. y. medžioklės pareigūnų, turėjusių saugoti medžiojamą ir medžiojančią fauną, sistemos formavimas tiek LDK valdovo dvare, tiek visuose didžiajam kunigaikščiui priklausiusiuose medžioklės dvaruose). Taip pat atskleidžiama medžioklės pareigybių įtaka, siekiant politinės karjeros valdovo dvare. Ketvirtajame disertacijos skyriuje gilinamasi į materialinį LDK valdovo medžioklės ūkio aprūpinimą XV – XVI a. (1572 m.). Penktajame – tiriama medžioklės reikšmė XV – XVI a. LDK valdovo bei jo dvaro kasdienybėje, užsienio politikoje, o šeštajame gvildenama, kaip Lietuvos didžiojo kunigaikščio medžioklė amžių kaitoje iš ekonominės būtinybės vis labiau tapo valdančiojo elito pramoga. Priedus sudaro: lentelės, kartografinė ir

¹²¹ Jedzinskaitė – Kuzinienė I. XVI – XVIII a. gobelenai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Vilnius. 2000.; On the art of Hunting. An exceptional set of seven tapestries, inspired by hunts of Maximilian. Translated by Marsh J. Paris. 2002.; Franses S. Dutch tapestry in the golden age 1590 – 1650. New York. 2007.; Vavelis Vilniuje. Nuo Jogailaičių iki Abiejų Tautų Respublikos pabaigos. Sudarė Jerzy T. Kuczman K., Dolinskas V., Uzorka M. Vilnius. 2009.

ikonografinė/ grafinė medžiaga, iliustruojanti tyrime pateikiamus teiginius, bei LDK valdovo medžioklės dvarų XV – XVI a. sąrašas, galėsiantys pasitarnauti kitiems tyrinėtojams. Tokia darbo struktūra leidžia nuosekliai išnagrinėti tyrimo objektą.

Išvados

- Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje formuojant valdovo medžioklės ūkį pradėta kurti jį saugančių įstatymų sistema buvo užbaigta XVI a. II p. Jos pagrindus sudarė Lietuvos Statutai, Valakų reforma, 1559 m. Grigaliaus Grinkavičiaus Valavičiaus girių aprašymas ir 1567 m. Knyšino nuostatai. Juridinės normos garantavo pramoginėms didžiojo kunigaikščio medžioklėms eksploatuojamų plotų ir valdovui bei kilmingiesiems priklausiusių medžioklės naudmenų apsaugą nuo jiems daromos žalos, įtvirtino išskirtines LDK valdovo medžioklės teises, unifikavo valdovo medžioklės ūkio administravimo principus bei koordinavo medžioklės ūkį prižiūrėjusių pareigūnų funkcijas.
- LDK valdovo medžioklės ūkio administravimo „užuomazgų“ galime išžvelgti dar XIII–XIV a. Kaip ir lenkų teisės atveju, medžioklės ūkio teisinio administravimo pradžia LDK sietina su pavieniais juridinę galią turinčiais valdovo išduotais dokumentais, visų pirma saugančiais suvereno ir kilmingųjų interesus, priešingai nei Šventosios Romos imperijos atveju, kur medžioklės teisinio administravimo pradžia sietina su bendruomenės interesų apsauga. Vokiečių teisėje įeigos samprata skyrėsi nuo egzistavusios Lenkijos karalystėje ar LDK. Pastaroji buvo suvokiama kaip teisė naudotis laisvomis (niekam nepriklausančiomis) medžioklės teritorijomis, menančiomis kolektyvinės medžioklės tradiciją. LDK ir Lenkijos karalystėje įeigos teisė buvo traktuojama kaip vietinių gyventojų, nuo seno turėjusių naudmenų giriose, teisė naudotis valdovui ir kilmingiesiems priklausančiose teritorijose esančiomis miško ir medžioklės ūkių naudmenomis (išskyrus tas gaudymvietes, kuriose medžiojo pats didysis kunigaikštis), nepretenduojant į jų nusavinimą ir laikantis griežtų, įstatymais reglamentuotų, taisyklių. Per XV–XVI a. LDK buvo suformuota unifikuota LDK valdovo medžioklės ūkio sistema. Valdovas savo medžioklės ūkį organizavo pagal ją, tačiau turėjo teisę sukurti tik jam vienam palankius medžioklės įstatymus. Toks monopolis XV a. II p. – XVI a. LDK buvo stumbrų medžioklė. Šventosios Romos imperijoje unifikuoto medžioklės ūkio bei teisės nebuvo, kadangi

kilmingieji, valdydami jiems priklausančius medžioklės plotus, turėjo teisę kurti individualius medžioklės įstatymus.

- XV–XVI a. miško sąvoka LDK nebuvo vienalytė, t. y. šaltiniuose atskirai įvardijamos miško rūšys: girios, miškai, ąžuolynai, gojai bei šilai ar net tokie gamtiniai objektai kaip krūmynai ir samanoti brūzgynai.
- LDK valdovo medžioklės makropasaulį sudarė tuose miškuose LDK valdovui priklausiusių medžioklės dvarų tinklas. Jis, pradėjęs formuotis dar XIII a., aiškesnius kontūrus įgijo XIV a. viduryje, o mūsų aptariamoju laikotarpiu palaipsniui buvo plečiamas. Lietuvos didžiojo kunigaikščio medžioklės aptarnavęs medžioklės dvarų tinklas buvo sąlyginai tankus, papildytas smulkesniųjų medžioklės ūkio vienetų. Tokia medžioklės ūkio struktūra leido visapusiškai pasirūpinti LDK valdovo pramoginėmis medžioklėmis bei patenkinti išskirtinius šiai pramogai keliamus uždavinius. Gaudymvietėmis turėtume laikyti juridškai ir administraciškai apibrėžtas teritorijas, priklausiusias valdovui ir kilmingiesiems. Jose valdovai rengdavo pramogines medžiokles, o kilmingiesiems priklausę specialias medžioklės tarnybas turintys valstiečiai atlikdavo prievoles dvarui. Gaudymvietės kartais skirstytos į smulkesnes specialias kategorijas, pagal tai, kokie žvėrys ar paukščiai jose veisdavosi. Dažniausiai buvo atskiriamos žvėrių ir paukščių gaudymvietės. LDK valdovo gaudymvietės buvo prižiūrimos. Jų viduje buvo išskiriami mažesni įvairaus dydžio miško, raistų ar laukų plotai – varos (gaudymviečių su varomis). Pastarosios galėjo būti dviejų tipų: natūralios, kuriose dėl gamtinių sąlygų ir maisto gausos, mėgo laikytis žvėrys bei paukščiai (todėl čia vykdavo medžioklės su varovais), arba aptvertos, kurios minimos dar XIV a. pab. Ordino žvalgų kelių aprašyme. Valdovo gaudymviečių gausa priklausė nuo lokacijos ir girių bioproduktyvumo. LDK valdovo medžioklės dvaras negalėjo egzistuoti be aplink jį esančių gaudymviečių, tačiau atvirkštinis variantas – pasitaikydavo. Tokios gaudymvietės (be valdovo medžioklės dvaro jose) buvo inkorporatyvi Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvarų ūkio dalis, iš kurios Lietuvos valdovas gaudavo ekonominę naudą. Žvėrynus taip pat galime traktuoti kaip tarpinį „sukultūrintą“ medžioklės ūkio vieneto tipą, esantį tarp natūralios gamtinės aplinkos ir žmogaus veiklos.

- Lokali LDK valdovo medžioklės dvarų plėtra atsispindėjo bendrame XV – XVI a. išryškėjusiame didžiojo kunigaikščio medžioklės dvarų gausėjimo kontekste vadinamosios etnografinės Lietuvos teritorijoje. Lietuvos didžiojo kunigaikščio medžioklės dvarams tampant vis prabangesniais, ėmė nykti ir taip itin sunkiai apčiuopiami skirtumai tarp nuolatinų valdovo rezidencijų bei medžioklės dvarų, o XVI a. pabaigoje esmine skirtimi išliko tik medžioklės aptarnavimo funkcijų teikimas.
- Nors medžioklė buvo senesnis valdovo girių eksploatavimo būdas, nei kad miškų ūkis, būtent pastarąjį nuo XV a. pab. galėtume laikyti valstybės ūkio šaka, medžioklės ūkį traktuojant veikiau kaip inkorporatyvią LDK valdovo miškų ūkio dalį, XVI a. įgavusią ryškesnius pramoginio ūkio bruožus, nei vaidinusią itin svarbų vaidmenį to meto LDK užsienio prekyboje ar ūkinėje Europos konjunktūroje. XVI a. II p. (1574 m.) į girininkijas panašių darinių suformavimas neapsaugojo miškų nuo spartėjančios kolonizacijos, kraštovaizdžio antropogenizacijos ir miškų kirtimo, o kaip tik priešingai – išsamesnės žinios apie valdovo turimas naudmenas paspartino sklandesnę girių kolonizacijos eigą. Nuo šių procesų buvo apsaugoti LDK valdovo pramoginės medžioklės plotai, tačiau girininkijų įsteigimas XVI a. pab. buvo reikšmingas faktorius, lėmęs kraštovaizdžio kaitą. Išmirus nuolat LDK giriose medžiojusių Jogailaičių dinastijos atstovams, valdančiojo elito požiūris į girias tapo dar pragmatiškesnis nei anksčiau, o tolesnis miškų ir medžioklės ūkių tobulinimas LDK teritorijoje daugiausia buvo skatinamas noro gauti kuo daugiau pajamų iš valstybės naudmenų.
- Per XV a. nusistovėjusi skirtis tarp valdovo ūkio objektų, XVI a. Lietuvos didžiojo kunigaikščio administracijai padėjo įsisavinti jų teikiamą ekonominę naudą. Taip pat minėtų teritorijų apibrėžtis palengvino LDK valdovo medžioklių organizavimą medžioklės ūkio pareigūnams. XV – XVI a. pramogines LDK valdovo medžiokles organizavę medžioklės ūkio pareigūnai (didieji medžiokliai, dvaro medžiokliai, medžiokliai, sakalidininkai, girininkai) turėjo plačias kompetencijas, padedančias susidoroti su daugybe administravimo, apgyvendinimo bei aprūpinimo klausimų, kuriuos tekdavo išspręsti, kad LDK valdovas ir jo dvariškiai galėtų mėgautis Lietuvos didžiųjų kunigaikščių pamėgta pramoga. Medžioklės organizaciniai darbai reikalavo išankstinio specialias medžioklės pareigybes turinčių dvaro pareigūnų pasirengimo bei aptarnaujančio dvaro personalo veiksmų koordinavimo. Tačiau XV–XVI a. medžioklės pareigūnų

funkcijos nebuvo griežtai apibrėžtos. Dėl šios priežasties jiems padėjo įvairūs valdovo dvaro pareigūnai, atsakingi už skirtingas valdovo dvaro ūkio šakas. Ryškiausias tokios kooperacijos pavyzdys – arklidininkai. Medžioklės pareigūnams pakluso specialias medžioklės tarnybas turintys valstiečiai: girininkai-varovai, sekiai, šauliai, šernininkai, bebrininkai, kiaunininkai ir labiausiai su LDK valdovo medžioklėmis susiję – šunininkai, sakalininkai, lokininkai.

- Protopografinis tyrimas leido apčiuopti, kad XV–XVI a. didžiaisiais medžiokliais ir arklidininkais tapdavo įtakingiausių giminių atstovai, kai tuo tarpu medžioklio ar girininko pareigybė buvo skiriama smulkiosios ar vidutinės bajorijos atstovams. Didžiojo medžioklio užimama pareigybė turėjo ne tik socioekonominės naudos, nes asmeninis patarnavimas medžioklių metu pačiam valdovui iš dalies galėjo daryti įtaką tolesnei karjerai. Nepaisant fakto, jog medžioklės pareigūnų funkcijos nebuvo reglamentuotos, tarp aukščiausias ir žemiausias medžioklės pareigybes užėmusių asmenų egzistavo milžiniškas atotrūkis. Svarbiausio medžioklės ūkio pareigūno – didžiojo medžioklio – užimama pozicija dažniausiai koreliavo su maršalkos, arklidininko arba išdininko pareigybėmis, kadangi jų pareigų kompetencijos leido rengti sklandžias medžiokles. XV a. I p. maršalkos ir vėliau atsiradusios didžiojo medžioklio pareigybės funkcijos koreliavo, o didžiojo medžioklio pareigybė „gimė“ būtent iš dvaro maršalkos pareigybės, „nusavinusi“ su medžioklių organizavimu susijusias funkcijas.

- Pasirengimas medžioklėms neapsiribojo vien medžioklės pareigūnų specializuotais darbais, o medžioklių metu kylantiems transportavimo, aprūpinimo maistu ar drabužiais poreikiams užtikrinti atskiriems amatininkams, dvariškiams ar tarnams buvo išmokamos papildomos sumos pinigų, kad šie parūpintų reikiamų dalykų. Išlaidų reikalavo ne tik grandiozinių medžioklių organizavimas, tačiau ir nuolatinio medžioklės ūkio išlaikymas. Pasirengimas medžioklėms, trukdavusiosioms nuo kelių dienų iki mėnesio, buvo iš anksto ruošiamasi. Medžioklės ūkio pareigūnai bei medžioklės tarnybas turintys valstiečiai išvykdavo pirma valdovo ir garantuodavo sklandų pramogos aprūpinimą. Medžioklėms reikalingi dalykai buvo gabenami iš valdovo dvaro arba įsigyjami vietoje pagal poreikį. XV–XVI a. sklandžiai funkcionavo kompensacinė sistema, jei valdovo pareigūnams tekdavo medžioklės išlaidas padengti iš asmeninių lėšų.

- Materialinis LDK valdovo medžioklių aprūpinimas apėmė visus dvaro gyvenimo poreikius: maistą ir drabužius, transportą, apgyvendinimą. Aspektai, į kuriuos privalėjo atsižvelgti pramogą organizuojantis personalas, išlikdavo daugiau mažiau tokie patys. Valdovo išlaidos, skiriamos šiai pramogai, priklausė nuo medžioklėse dalyvavusių asmenų skaičiaus. Sklandus medžiojančio valdovo ir jo dvaro materialinis aprūpinimas turėjo garantuoti visišką komfortą, tad ilgai trunkančių medžioklių poreikiams aprūpinti per XV – XVI a. LDK buvo išvystyta gerai funkcionuojanti logistinė sistema, sukurta tiekimo – atsiskaitymo sistema, garantavusi medžioklei reikiamų dalykų pasiūlą, kurią sudarė ne tik už valdovo lėšas nupirkti reikmenys, tačiau ir iš duoklių gautos pajamos natūra.

- LDK valdovo medžioklės apogėjų (tiek medžiojančiųjų gausa, tiek materialiniu aprūpinimu) pasiekė XVI a. vid., LDK valdovu tapus Žygimantui Augustui. Po šio valdovo mirties iki XVI a. pab. sukurtas „Jogailaičių“ medžioklės ūkis palaipsniui buvo transformuotas, o elekcinių valdovų dėmesys vis dažniau nukrypėdavo į ne LDK teritorijoje esančius medžioklės plotus.

- XV – XVI a. LDK valdovo organizuotos medžioklės buvo visų pirma valdančiojo elito pramoga bei išskirtine regalija, deranti pavyzdiniam to meto valdovui, praturtinanti didžiojo kunigaikščio ir jo aplinkos laisvalaikį bei vaišių stalą. XVI a. II p., kai naminių gyvulių kainos kilo, o medžioklinių šunų bei paukščių kainos sumažėjo dvigubai ar dar daugiau, medžiojamų žvėrių įkainiai išliko beveik tokie pat. Tai liudija, kad medžioklės reikšmė apsirūpinimo maistu kontekste mažėjo ir laukinių žvėrių kainą ėmė įtakoti kiti veiksniai, nei iki tol, t. y. nebe gyvybinių poreikių patenkinimo būtinybė, o medžioklės prestižiškumas ir teisė/garbė nukauti stambų žvėrį.

- Tačiau reikšmingi buvo ir medžioklės taktiniai bei psichologiniai aspektai, be kurių suvokimo negalėtume priartėti prie Viduramžių ir ankstyvųjų Naujųjų laikų medžioklės svarbos sampratos. Esminės medžioklės užduotys ir tikslai sutampa su XIV–XVI a. karybai keliamais iššūkiais ir turi akivaizdžias paraleles su to meto karyba: 1) priešogrobio lokalizavimas (šis procesas tiek karo, tiek medžioklės atveju galėdavo užtrukti valandų valandas), 2) navigacija po pavojingas ir mažai pažįstamas teritorijas, 3) komunikacijos palaikymo su kitais medžioklės dalyviais, karo atveju – mūšyje

dalyvaujančiais kariais – būdai, 4) veiksmų koordinavimas su „draugiškomis“ jėgomis ir intuicija (medžioklės atveju grobio, karo metu – priešo susekimas, 5) fizinis lavinimas ir poreikis išvengti fizinių sužalojimų.

- Medžioklė XV – XVI a. LDK valdovams iš tiesų padėjo užmegzti, palaikyti bei vystyti diplomatinis ryšius su užsienio valdovais, linksminti bei deramai (pagal to meto vyravusias tradicijas) priimti ir pagerbti atvykstančius įvairių šalių pasiuntinius, o taip pat puoselėti lojalumo ryšius LDK valdovo dvare ir už jo ribų.

- LDK valdovo medžioklės XV–XVI a. vykdavo pagal valdovo dvaro ceremonialą, kuris atitiko to meto Europos kilmingųjų praktikuojamą modelį, tačiau turėjo savitų būdingų tik LDK skirtumų. Taip kaip valdovo rengiamos medžioklės turėjo aiškų jų organizavimo, keliavimo ir dalyvių apgyvendinimo planą, taip ir medžioklės ceremonialui buvo būdingi tam tikri etapai: medžioklė, prasidėjusi valdovo įsakymu, pasibaigdavo laimikio ir dovanų dalybomis labiausiai pasižymėjusiems medžioklės dalyviams bei ilgai trunkančiomis puotomis. Taigi LDK valdovo medžioklių eiga nebuvo chaotiška ir atsitiktinė, bet griežtai nulemta medžioklės ceremonialo, kurio centrinė figūra buvo pats valdovas, o koordinatorius – didysis medžioklis.

- Vėlyvaisiais Viduramžiais ir ankstyvaisiais Naujaisiais laikais kiekviena šalis ar regionas (priklausomai nuo geografinės padėties bei ilgalaikių tradicijų) turėjo savitą medžioklės ritualo sampratą, į kurią atsižvelgiant buvo reglamentuojamos teisinės normos, turėjusios apsaugoti valdovo mėgstamas medžioti gyvūnų rūšis. Nepaisant LDK valdovo medžioklės savitumų, šios pramogos samprata ir reprezentacija atliepė XV – XVI a. Vakarų Europos valdančiojo elito praktikuojamą modelį bei deklaravo Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaro integravimąsi į to meto bendraeuropinę komunikacinę erdvę.

**List of Publications on the Topic of the Thesis / Publikacijų disertacijos tematika
sąrašas**

1. Blaževičius P., Rumbutis S., Zarankaitė T. Medžiokliniai, medžiojamieji ir naminiai paukščiai Vilniaus žemutinėje pilyje XIV – XVI a. naujausių tyrimų duomenimis // *Chronicon Palatii Magnorum Ducum Lithuaniae. Vilnae MMXII. Vol. II. P. 299 – 319 (istorinė dalis, p. 299–309).*
2. Zarankaitė T. Microworld of Game Hunters' Elite in the Grand Duchy of Lithuania in the 15th and 16th Century. Personalities, Bonds, Functions // *Lithuanica-Slavica Posnaniensia: studia historica. (spaudoje / in press).*
3. Zarankaitė T. Falconry in the Grand Duchy of Lithuania in the 15th - 16th centuries // *Falconry – its influence on biodiversity and cultural heritage in Poland and across Europe. Museum Podlaskie w Białymstoku. 2016. P. 99–109.*
- Išversta į lenkų kalbą: Zarankaitė T. Sokolnictwo w Wielkim Księstwie Litewskim w XV–XVI w. // *Sokolnictwo – wpływ na bioróżnorodność i dziedzictwo kulturowe w Polsce i w Europie. Wasilków. 2016. S. 101–110.*
4. Zarankaitė T. Didieji medžiokliai Radvilos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: pareigūnai ir geriausi valdovo draugai // *Senoji Lietuvos literatūra. 40 – oji knyga. 2017. P. 101–117.*
5. Zarankaitė-Margienė T. Medžiojamosios faunos ir medžioklės produktų vertės bei kainos LDK valdovo aplinkoje XV a. pab.–XVI a. II p. // *Lituanistica (įteikta spaudai 2018 06 25 / delivered to press 26 June 2018)*

List of Publications on the Topic of the Dissertation in Not Reviewed Cultural Editions / Publikacijų disertacijos tematika nerecenzuojamuose kultūriniuose leidiniuose sąrašas

1. Zarankaitė T. LDK valdovo medžioklės: nuo ekonominės būtinybės iki „karališkojo sporto“ // Naujasis židinys – Aidai. Nr. 5. 2013. P. 340 –347.
2. Zarankaitė T. Žaidimai kaip ruošimasis medžioklei ir karui LDK XVI a. // Literatūra ir menas. Nr. 3(3504). Vilnius. 2015. P. 32 – 35.

List of Presentations on the Topic of the Dissertation / Pranešimų disertacijos tematika sąrašas

1. Falconry in the Grand Duchy of Lithuania in the 15th - 16th centuries // Falconry – its influence on biodiversity and cultural heritage in Poland and across Europe. Białystok Open Air Museum, a Department of the Podlaskie Museum in Białystok, Ecological Education Centre of Podlaskie Museum - Falconry Centre, Society for Wild Animals „Falcon”, International Association for Falconry and Conservation of Birds of Prey IAF, British Archives of Falconry, Faculty of „Artes Liberales”, University of Warsaw, Falconry Heritage Trust. Poland. Supraśl. 2015 10 16 – 17.
2. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovo medžioklės ūkio struktūra XIV – XVI a. // Lietuvos doktorantų, rengiančių disertacijas istorijos ir archeologijos tematika, penktasis mokslinis seminaras. Klaipėdos universitetas. Lietuva. Klaipėda. 2014 04 10 – 11.
3. Žaidimai kaip ruošimasis medžioklei ir karui // Vaikų ir vaikystės pėdsakai Lietuvoje: archeologija, antropologija, istorija ir etnografija. Žaislų muziejus. Lietuva. Vilnius. 2014 12 05.
4. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovo medžioklių ceremonialas ir eiga XVI a. // Lietuvos doktorantų, rengiančių disertacijas istorijos ir archeologijos tematika, šeštasis mokslinis seminaras. Klaipėdos universitetas. Lietuva. Klaipėda. 2015 04 29 – 30.

5. Didieji medžiokliai Radvilos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: pareigūnai ar geriausi valdovo draugai? // Didikai ir senoji Lietuvos raštija. XV Jurgio Lebedžio skaitymai. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Lietuva. Vilnius. 2015 06 17

6. LDK valdovo gaudymvietės XIV – XVI a. // Vilniaus universiteto ir Lietuvos istorijos instituto Istorijos krypties doktorantų seminaras. Vilniaus universitetas, Lietuvos istorijos institutas. Lietuva. Vilnius. 2015 12 16.

7. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų dvaro sąskaitų knygos kaip medžioklės istorijos tyrimo šaltinis: aspektų įvairovė, problemos ir galimi jų sprendimo būdai // Vilniaus universiteto ir Lietuvos istorijos instituto Istorijos krypties doktorantų seminaras. Vilniaus universitetas, Lietuvos istorijos institutas. Lietuva. Vilnius. 2016 11 24.

Author's contacts / Autoriaus kontaktai: toma.zarankaite@gmail.com